

ESIOPETUSIKÄISTEN LASTEN VÄLINEN
KIUSAAMINEN PÄIVÄKODISSA
TYÖNTEKIJÖIDEN JA VANHEMPIEN NÄKÖKULMASTA

Henna Häkkinen,

Amanda Suonio

ja Helinä Syrjä

Opinnäytetyö, syksy 2015

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

+ lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Häkkinen, Henna; Suonio, Amanda & Syrjä, Helinä. Esiopetusikäisten lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa työntekijöiden ja vanhempien näkökulmasta. Pieksämäki, syksy 2015, 90 sivua, 4 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten päiväkodin työntekijät ja esiopetusikäisten lasten vanhemmat määrittelevät kiusaamisen sekä millä tavoin ja kuinka paljon kiusaamista esiintyy esiopetuksessa. Lisäksi tavoitteena oli saada selville työntekijöiden ja vanhempien välisen kasvatuskumppanuuden merkitys kiusaamistilanteiden käsittelyssä sekä saada tehokkaita keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi päiväkodissa.

Tutkimuksessa käytettiin sekä kvalitatiivista eli laadullista että kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusmenetelmää. Aineisto kerättiin kyselylomakkeilla paperiversioina ja sähköisesti. Kyselyt välitettiin kolmen eri päiväkodin esiopetuksen työntekijöille ja esiopetusikäisten lasten vanhemmille. Aineiston analysoinnin lähtökohtana käytettiin teoriasidonnaista sisällönanalyysia.

Tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia oli, että kiusaamista esiintyi esiopetuksessa. Työntekijät ja vanhemmat tiesivät, millaista kiusaaminen oli ja heillä oli keinoja menetellä kiusaamistilanteissa. Lisäksi työntekijöiden ja vanhempien välisellä kasvatuskumppanuudella ja lapsen yksilöllisyyden huomioimisella oli merkitystä kiusaamistilanteiden käsittelemisessä.

Työntekijöiden ja vanhempien vastausten perusteella voitiin todeta, että kiusaamisen ehkäiseminen ja kiusaamiseen puuttuminen koettiin lapsen turvallisen kasvun kannalta tärkeäksi varhaiskasvatuksessa. Kasvatuskumppanuuden tulisi olla toimivaa, jotta kiusaamisen vastainen toiminta toteutuisi tavoitteellisesti. Lisäksi kiusaamisen ehkäisemisessä ja puuttumisessa täytyisi ottaa huomioon lapsen ja lapsiryhmän yksilöllisyys, jotta keinot kiusaamistilanteiden käsittelyssä olisivat tehokkaita ja laadukas varhaiskasvatus toteutuisi.

Asiasanat:

Lapsen sosiaalinen kehitys, esiopetus, kasvatuskumppanuus, kiusaaminen, kyselytutkimus, kvalitatiivinen tutkimus, kvantitatiivinen tutkimus, sisällönanalyysi.

ABSTRACT

Häkkinen, Henna; Suonio, Amanda and Syrjä, Helinä. Bullying between pre-primary education age children from the point of view of employees and parents. Diaconia University of Applied Sciences. Pieksämäki, spring 2015. 90 pages, 4 appendices. Degree Programme in Social Services: Bachelor of Social Services + qualification of early childhood education teacher.

The aim of the study was to discover how the employees of a kindergarten and preschool-aged children's parents define bullying, how bullying is manifested and how much bullying occurs. Additionally we aimed to define the importance of educational partnership between employees and parents in the cases of bullying and also find out ways to prevent and interrupt bullying in a kindergarten.

The methods used in the research were both qualitative and quantitative. The material was collected using printed and digital questionnaires. The inquiries were sent to employees and parents of children in pre-primary education in three different kindergartens. The basis of analysing the material was in a theory-guided content analysis.

The main results showed that bullying occurs in pre-primary education. Employees and parents knew the nature of bullying and they were aware of different methods of handling the bullying situations. Educational partnership between employers and parents and noticing the child's individuality also had significance in dealing with the bullying situations.

After reviewing the employees' and parents' replies, it could be stated that preventing and interrupting bullying in pre-primary education was seen important in order to have a child growing up safely. Educational partnership should be functional so that preventing and interrupting bullying would actualise methodically. In addition, individuality of a child and a group of children should be noticed in order to handle the bullying situations effectively and accomplish good quality in early childhood education.

Key words:

Social development of children, pre-primary education, educational partnership, bullying, questionnaire research, qualitative research, quantitative research, content analysis.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS	8
2.1 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot.....	8
2.2 Vertaissuhde- ja ystävyyssuhdetaidot.....	9
2.3 Turvattomuus haasteena sosiaaliselle kehitykselle.....	11
2.4 Ympäristön ja aikuisen merkitys vuorovaikutussuhteiden kehittymisessä	12
3 KASVATUSKUMPPANUUS VARHAISKASVATUKSESSA	15
3.1 Kasvatuskumppanuuden tarkoitus	15
3.2 Kasvatuskumppanuuden rakentuminen	16
3.3 Kasvatuskumppanuuden toteutumisen mahdollisuus	18
4 LASTEN VÄLINEN KIUUSAAMINEN	20
4.1 Kiusaamisen määritelmiä.....	20
4.2 Kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä	22
4.3 Kiusaamisen rooleja.....	23
4.4 Kiusaamisen muotoja.....	25
4.5 Tyttöjen ja poikien välisiä eroja kiusaamistavoissa.....	26
5 LAPSEN SUOJELEMINEN KIUUSAAMISEN VAAROILTA.....	28
5.1 Kiusaamisen seurauksia.....	29
5.2 Kiusaamisen ehkäiseminen.....	30
5.3 Kiusaamiseen puuttuminen.....	31
6 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TOTEUTUS	33
6.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset	33
6.2 Tutkimusmenetelmän ja kohdejoukon valinta.....	34
6.3 Tutkimusaineiston keruu ja käsittely	36
6.4 Tutkimusaineiston analysointi	39
6.5 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia	40
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	42
7.1 Työntekijöiden ja vanhempien määritelmiä kiusaamisesta	43
7.2 Kiusaamisen esiintyvyys esiopetuksessa.....	45
7.3 Kiusaamisen käsitteleminen lapsiryhmässä.....	48
7.4 Menettely vaikeissa kiusaamistilanteissa	48

7.5 Kiusaaminen ennen ja nyt.....	51
7.6 Esiopetusikäisten lasten välisen kiusaamisen ehkäiseminen.....	51
8 TULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	56
8.1 Kiusaamisen määrittely tutkimuksen kohteen näkökulmasta.....	56
8.2 Kiusaaminen aikuiselta salassa.....	57
8.3 Koko perheen huomioiminen kiusaamistilanteiden käsittelyssä.....	60
8.4 Kasvatuskumppanuus ja dialogisuus kiusaamistilanteiden käsittelyssä.....	62
8.5 Kiusaamistilanteiden yksilöllinen huomioiminen	64
9 POHDINTA	67
9.1 Tutkimuksen eettisyys	67
9.2 Ehdotuksia jatkotutkimuksille	68
9.3 Prosessin kuvaus ja ammatillinen kasvu	70
LÄHTEET.....	74
LIITTEET	
LIITE 1: Saatekirje esiopetusryhmän työntekijöille	78
LIITE 2: Saatekirje esiopetusikäisten lasten vanhemmille	79
LIITE 3: Kiusaamiskysely esiopetusryhmän työntekijöille.....	81
LIITE 4: Kiusaamiskysely esiopetusikäisen lapsen vanhemmille.....	86

1 JOHDANTO

Viime aikoina mediassa on erityisenä puheenaiheena ollut kiusaaminen, jota tapahtuu huolimatta yhteiskunnan alati kehittyvistä kiusaamisen vastaisista toimenpiteistä. Erityisesti yhteiskuntaa on puhuttanut koulukiusaaminen ja siihen liittyvät Kauhajoen ja Jokelan koulusurmat, jotka ovat herättäneet huolta lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Tiedämme, että kiusaamisen jatkuessa sen seuraukset voivat olla kauaskantoiset ja hankaloittaa kiusatun elämää aikuisiässäkin. Myös kiusaaja itse tarvitsee aikuisen apua kiusaamisestaan johtuneisiin hankaluuksiin ja päästäkseen eroon negatiivisesta käyttäytymisestään. (ks. Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.a.)

Kiusaaminen on ilmiö, jota voidaan sanoa olleen aina (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 21). Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että kiusaamista on ilmennyt jo päiväkotikiäisten lasten keskuudessa. Myös omakohtaiset kokemuksemme työskennellessämme päiväkodissa ovat osoittaneet sen, että lasten väliset kiusaamistilanteet aiheuttavat lapsille pitkään sisäistä pahaa oloa. Tilanteisiin on jouduttu puuttumaan vakavasti. Koimme tarpeelliseksi lisätä ammatillista osaamistamme ja tietämystämme kiusaamistilanteiden ehkäisystä ja niihin puuttumisesta.

Tässä opinnäytetyössä keskitymme esiopetusikäisten lasten väliseen kiusaamiseen, sillä esiopetusiässä lapsi on alttiina mallintamaan ja sisäistämään erilaisia vuorovaikutus- ja toimintatapoja. Päiväkotikiäisten lasten välisestä kiusaamisesta on toistaiseksi tehty vähän tutkimuksia. Yksi syy alle kouluikäisten lasten kiusaamistutkimusten vähäisyyteen on eri maiden erilaiset varhaiskasvatusjärjestelmät (Repo 2013, 56). Lapsen kasvun kannalta on merkittävää puuttua kiusaamiseen mahdollisimman varhain ja selventää lapselle sekä sallittu että sopimaton käyttäytyminen. Varhainen kiusaamiseen puuttuminen ja oikeanlaisten vuorovaikutustaitojen oppiminen mahdollistavat lapsen turvallisen kehityksen myös koulumaailmaan siirryttäessä.

Koulukiusaamisen johtavia tutkijoita ovat olleet Pohjoismaissa Peter-Paul Heineman, Anatol Pikas ja Dan Olweus (Penttilä 1994, 75). Alle kouluikäisten lasten kiusaamisilmiötä on tutkinut Norjassa Alsaker (1993), Sveitsissä Alsaker ja Nägele (2008) sekä Alsaker ja Valkanover (2001), Yhdysvalloissa Kochenderfer & Ladd (1999) sekä Crick

Casas ja Ku (1999) ja Australiassa Main (1999) (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 7). Tutkimusten mukaan alle kouluikäiset lapset kiusaavat toisiaan ja kiusaamisen tavat ja muodot ovat samanlaiset kuin koulukiusaamisessa (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 7). Suomessa alle kouluikäisten lasten kiusaamisesta on vähän tutkimuksia. Revon väitöstudium on ensimmäinen akateeminen tutkimus pienten lasten parissa (Repo 2013, 58.) Viime vuosina yhä useampi opiskelija on innostunut tutkimaan päättötöissään päiväkohteissa tapahtuvaa kiusaamista.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli saada selville, miten esiopetusryhmän työntekijät ja esiopetusikäisten lasten vanhemmat määrittelevät kiusaamisen ja millä tavoin heidän mielestään esiopetusikäiset lapset kiusaavat toisiaan. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää, kuinka kiusaamiseen tulisi puuttua ja miten sitä voitaisiin ehkäistä huomioimalla lapsen sosiaalinen kehitys. Tavoitteena oli myös selvittää työntekijöiden ja vanhempien välisen kasvatuskumppanuuden merkitys kiusaamistilanteissa.

Aineiston kohteeksi valitsimme esiopetusikäisten lasten vanhemmat ja työntekijät, sillä heillä oli tutkimuksemme kannalta käytännönläheisintä tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä. Tutkimukseen osallistuvat päiväkodit olivat Etelä-Karjalasta, Etelä-Savosta ja Keski-Suomesta. Keräsimme aineiston kyselylomakkeilla. Tutkimuksen avulla pyrimme antamaan varhaiskasvatuksen työntekijöille ja vanhemmille uusia keinoja havaita kiusaamista, puuttua siihen ja ehkäistä kiusaamistilanteita. Uskomme, että kohderyhmässä mukana olleet vanhemmat sekä muut päiväkotien lasten vanhemmat saavat tämän tutkimuksen avulla tukea omille ajatuksilleen lasten välisestä kiusaamisesta. Toivomme heidän saavan tämän tutkimuksen kautta lisää uskallusta ja osaamista toimia aktiivisesti ehkäistäkseen lapsensa kiusaamistilanteita.

Teoreettisessa viitekehyksessä käsittelemme sosiaalista kehitystä, kasvatuskumppanuutta, kiusaamista sekä aikaisempia tutkimuksia. Teoreettisen viitekehyksen keskeisiä sisältöjä ovat lapsen sosiaalisen kasvun tukeminen, kasvatuskumppanuuden merkitys varhaiskasvatuksessa, lasten välisen kiusaamisen määrittelyminen sekä kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen.

2 LAPSEN SOSIAALINEN KEHITYS

Lapsen sosiaalinen kehitys etenee vauhdilla 3-6-vuoden iässä, jolloin lapsen hahmotuskyky ympäristöstään paranee ja kielellinen ilmaisu kehittyy, mikä taas auttaa parempaan vuorovaikutukseen ja sosiaalisten suhteiden luomiseen. Esiopetusikäinen lapsi kykenee molemminpuoliseen vuorovaikutukseen, ottamaan muut huomioon, muuttamaan käyttäytymistään toivotulla tavalla sekä odottamaan vuoroaan. Keskinäisissä leikeissään lapset harjoittelevat näitä taitoja. (Nurmi ym. 2009, 54–55.) Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot sekä kiusaaminen ovat sidoksissa toisiinsa. Lapsi saattaa puutteellisten vuorovaikutustaitojensa vuoksi saada vääränlaista huomiota tai hän voi jäädä kokonaan huomiotta, mikä altistaa lasta kiusaamaan tai joutua kiusatuksi.

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan ihmisten välistä kommunikointia erilaisissa ympäristöissä. Ympäristöllä, kuten perheellä, koululla ja ystävillä on suuri merkitys sille, millaiset vuorovaikutustaidot ja sosiaaliset taidot ihmiselle kehittyvät. (Kauppila 2005, 19, 125.) Lapsen sosiaalisen kehityksen ja siihen vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen auttaa ennakoimaan mahdollisia kiusaamistilanteita sekä puuttumaan niihin.

2.1 Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot

Vuorovaikutus sisältää mm. sosiaalisen kompetenssin, johon puolestaan liittyy sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset taidot (Kauppila 2005, 19). Sosiaalinen kompetenssi -käsitteellä ei ole suoraa synonyymia, mutta sitä voidaan pitää sosiaalisena pystyvyytenä tai pätevyytenä. Sosiaalinen kompetenssi ilmenee toisten ihmisten hyvänä ja kunnioittavana kohteluna, taitona luoda uusia ihmissuhteita sekä taitona säädellä omaa impulsiivista käyttäytymistä. Sosiaalisesti kompetenssilla ihmisellä on tilannetajua ja hän osaa toimia sosiaalisissa tilanteissa tavoitteellisesti ja muita loukkaamatta, mutta silti unohtamatta omia ajatuksiaan ja tavoitteitaan. (Junttila 2015, 158–160.)

Sosiaaliset taidot ovat opittuja kykyjä ja ne kehittyvät iän myötä. Sosiaalisten taitojen avulla lapsi voi myönteisellä tavalla saavuttaa omat tavoitteensa, esimerkiksi päästä mukaan yhteisleikkiin tai osalliseksi ryhmän toimintaan. Empatiakyky kuuluu olennai-

sena osana sosiaalsiin taitoihin. Sen avulla lapsi havaitsee miltä toisesta lapsesta tuntuu, mitä hän ajattelee ja kuinka hän seuraavaksi toimii. Arvokas taito on omien tunteiden ymmärtäminen ja niiden sopivalla tavalla esiin tuominen eri tilanteissa. (Nurmi ym. 2009, 54–55.) Esikouluikäinen lapsi voi ihmetellä ääneen itselleen outoja asioita tai ihmisiä. Lapsi ei kykene ymmärtämään, että hänen puheensa voivat loukata muita. Esiopetusikäinen lapsi osaa kuitenkin lohduttaa, kannustaa, osoittaa myötätuntoa ja arvostusta. Joskus 6-vuotiaan käytös on silti vielä hyvin itsekeskeistä. (MLL i.a.b.) Sosiaalinen kompetenssi ja sosiaaliset taidot ovat edellytyksenä rakentavalle vuorovaikutukselle (Junttila 2015, 160; Kauppila 2005, 125).

Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, joka voidaan määritellä siten, kuinka palkitsevaa ihmiselle on muiden ihmisten seura. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot kulkevat käsi kädessä. Lapsen hyvä kehitys ei ole riippuvainen vain hänen sosiaalisuudestaan vaan siitä, kuinka aikuiset sosiaaliseen lapseen suhtautuvat. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 38.) Aurinkoiset ja helposti lähestyttävät lapset saavat aikuisilta herkemmin positiivista palautetta kuin helposti ärtyvät ja liian aktiiviset lapset. Ympäristön positiivinen palaute muokkaa lapsen myöhempää persoonallisuutta positiiviseen suuntaan ja negatiivinen puolestaan negatiiviseen suuntaan. (Keltinkangas-Järvinen 2012, 94, 97.)

2.2 Vertaissuhde- ja ystävyyssuhdetaidot

Vanhemmilla ja päivähoidolla on tärkeä rooli tukea lapsen sosiaalista kasvua myönteiseen suuntaan ja auttaa lasta solmimaan hyviä ystävyyssuhteita (Repo 2015, 125). Vertaisryhmässä osallistumiseen vaikuttaa lisäksi vertaisryhmän hyväksyntä ja torjunta sekä lapsen vuorovaikutustaidot ja motivaatio (Laaksonen 2014, 20). Vertaissuhteella tarkoitetaan Laddin (2005) mukaan lapsen iän tai kehityksen kanssa samalla tasolla olevaa ryhmää (Repo 2015, 122). Vuorovaikutussuhteiden kehittymiseen liittyy tietynlaisia kierteitä, positiivinen ja negatiivinen. Positiivinen kierre muodostuu silloin, kun lapsi pääsee mukaan vertaisryhmän toimintaan, saa myönteisiä kokemuksia ja onnistumisestaan innostuneena uskaltaa jatkaa vuorovaikutustaitojen harjoittelemista vertaistensa kanssa.

Negatiivinen kierre puolestaan muodostuu tilanteen ollessa päinvastainen; jos lapsi vetäytyy tai joutuu vertaisryhmän ulkopuolelle esimerkiksi kiusaamisen takia, mahdollisuus harjoitella vertaisryhmän kanssa toimimista vähenee ja kynnyksellä uudelleenharjoittaa vuorovaikutustaitoja kasvaa. (Laaksonen 2014, 20.)

Aktiivisesti torjutuksi tulleiden lasten asema on pysyvin, minkä vuoksi heidän sosiaalisesta kehityksestään on kannettava huolta ja pyrittävä mahdollisimman tiukasti puuttumaan tilanteeseen. Sen sijaan huomiotta jätetyt lapset saavat herkemmin muutettua asemansa ympäristöä ja ystäviä vaihtamalla. Vertaisten antamalla palautteella on suuri merkitys lapsen minäkuvan muodostumisessa. Lapsen muodostettua itsestään tietynlaisen kuvan hänen on enää hankala muuttaa käsityksestä johtuvaa käytöstään. Käsitys on saattanut muodostua aivan vääräksi, mutta tämä käsitys kuitenkin ohjaa lapsen käyttäytymistä. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 195.)

Ihmisellä on tarve muodostaa pitkäkestoisia, läheisiä ja yhteenkuuluvuuden tunteen antamia ihmissuhteita, ystävyysuhteita (Repo 2015, 123). Salmivallin (2005) mukaan yksikin hyväksi koettu vastavuoroinen suhde toisen lapsen kanssa voi torjua kiusaamisesta seuranneet pahan olon ja pettymyksen tunteet, vaikka se ei itse kiusaamista poistaakaan. Ystävyysuhteet ovat tärkeitä lapsen sosiaalisen, emotionaalisen ja kognitiivisen kehityksen kannalta. (Repo 2015, 123, 125.) Läheisen ystävyysuhteen puuttuminen johtaa herkästi emotionaaliseen eli tunneperäiseen yksinäisyyteen, ja vuorovaikutussuhteiden puuttuminen sosiaalisesti koettuun yksinäisyyteen. Emotionaalinen yksinäisyys aiheuttaa yleensä ahdistuneisuutta ja levottomuutta, kun taas sosiaaliseen yksinäisyyteen liittyy tunne ulkopuolisuudesta. (Junttila 2015, 34.)

Esikouluiässä lapsi kokee kaverit tärkeiksi ja ryhmässä toimiminen on mielekästä. Ystävyysuhteet ovat kuitenkin tässä iässä vielä ailahtelevia, sillä lapset osoittavat sekä myönteisiä että ärsytyksen tunteitaan vahvasti. Lasten keskinäisissä leikeissä voi ilmetä riitoja, jotka kuitenkin samassa hetkessä häviävät. (MLL i.a.b.)

2.3 Turvattomuus haasteena sosiaaliselle kehitykselle

Lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta syntyvästä tunnesuhteesta käytetään nimitystä kiintymyssuhde. Sillä, millaiseksi kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä muodostuu, on merkitystä lapsen myöhempien vuorovaikutussuhteiden luomiselle aikuisikään asti. *Turvallinen kiintymyssuhde* muodostuu silloin, kun lapsen tarpeet osataan huomioida oikein ja lapsi kokee saavansa hädän hetkellä turvaa häntä hoivaavasta vanhemmasta. Tällöin lapsi uskaltaa kohdata uusia haasteita ja hän on kiinnostunut oppimaan uutta. Kiintymyssuhteen horjuessa tuloksena voi olla, että lapsi kasvaa joko tunnesäätelyltään heiveröiseksi ja tunteitaan voimakkaasti ilmaisevaksi, aggressiiviseksi (*ristiriitainen kiintymyssuhde*) tai tunteitaan peitteleväksi ja araksi pyytämään apua (*välittelevä kiintymyssuhde*). Turvallisesti kiintyneet esikoululaiset ovat tutkimusten mukaan kyenneet ratkomaan muita herkemmin ristiriitatilanteita ja osannut asettua kuvitteellisessa tilanteessa toisen asemaan. (Salo 2006, 61–62, 72.)

Pulkkisen (2000) mukaan lapsen aggressiivinen käyttäytyminen ennakoii sopeutumattomuutta koulumaailmaan ja aikuisiän pitkäaikaistyöttömyyttä (Laine & Talo 2002). On kuitenkin syytä muistaa, etteivät kaikki aggressiivisesti käyttäytyvät lapset tule automaattisesti torjutuksi ryhmässään. Vuorovaikutustaitoja opetteleva, aggressiivinen lapsi toimii ristiriitatilanteissa aggressiivisuuttaan hyödyntämällä (Repo 2015, 138–139.) Joskus lapsen levottomuuden taustalla on pelkoja tai ahdistusta. Sisäinen syy on vaikeammin huomattavissa kuin ulkoinen käyttäytyminen, mikä vaikeuttaa lapsen toiminnan muuttamista toivotumpaan suuntaan. (Siljamäki 2012a.) Aikuisen oikeanlaisella ja pitkäjänteisellä ohjauksella lapsi voi oppia itse kehittelemästään tavasta pois ja oppia toimimaan sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa hyväksyttävällä tavalla. Tämä vaatii aikuiselta aggressiivisuuden muodon tunnistamista ja lapsen yksilöllistä huomioimista. (Repo 2015, 138–139.)

Aggressiivinen lapsi saa osakseen yleensä negatiivista huomiota, mikä ei ole lapsen sosiaalisen kasvun kannalta hyväksi. Yhtä huolestuttavaa on, jos lapsi ei saa osakseen minkäänlaista huomiota. Päivähoidossa lapsi joutuu varhain sopeutumaan ryhmätilanteisiin ja olemaan jatkuvasti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Keltinkangas-Järvinen 2012, 83). Ujot ja syrjään vetäytyvät lapset jäävät usein huomiotta, sillä tällainen lapsi saattaa liittää vuorovaikutustilanteisiin arkuuden ja ahdistuneisuuden tunnetta tai hän

haluaa toimia vapaaehtoisesti yksin (Repo 2015, 144). Ahdistusta tuntenut lapsi usein aliarvioi omat sosiaaliset taitonsa eli hän tietää, miten tilanteessa tulisi toimia, mutta ei kyvyistään huolimatta usko riittävästi omiin taitoihinsa (Salo 2006, 72). Tällainen lapsi ei ota kontaktia toisiin, jolloin myös vastavuoroisesti kontaktin saaminen jää vähäiseksi. Vetäytynyt lapsi voi kokea vuorovaikutuksen ja muut ihmiset negatiivisesti, vaikka tilanne ulkoapäin näyttäisi neutraalilta. Tämä lisää riskiä joutua myöhemmin kiusatuksi. (Repo 2015, 144–145.)

Edellä mainitun kaltaiset lapset tarvitsevat paljon positiivisia ja itsetuntoa kohottavia kokemuksia (Repo 2015). Lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa monin keinoin, esimerkiksi tukemalla lapsen tietoisuutta itsestään, hänen itseohjautuvuuttaan, pätevydentunnettaan ja tunnetta kuulua yhteen vertaisryhmän kanssa. Lisäksi lapselle tulisi mahdollistaa kokemuksia perusturvallisuuden tunteesta. (Laine & Talo 2002.) Aikuisen sensitiivisyys ja läsnäolo auttavat lasta luomaan aiemmin koetun turvattoman kiintymyssuhteen rinnalle myös turvallisia kiintymyssuhteita. Turvaton kiintymyssuhde voi tietyissä tilanteissa olla tehokkain keino saada huomiota ja hoivaa, mutta ihminen tarvitsee rinnalleen myös muita, turvallisia kiintymyssuhteita. Nämä suhteet toimivat menneisyyden ihmissuhteita jäsentävänä ja korjaavana voimana sekä uusien suhteiden rakentamisen välineenä. (Salo 2006, 76.)

2.4 Ympäristön ja aikuisen merkitys vuorovaikutussuhteiden kehittämisessä

Lapsen kasvuympäristö vaikuttaa merkittävästi lapsen toiminnan kehitykseen. Lapsi heijastaa kotona saatua mallia omaan käyttäytymiseensä. Ei riitä, että vanhemmat hallitsevat tiedon ja taidon, vaan myös heidän persoonalliset ominaisuutensa vaikuttavat heidän kykyynsä toimia vanhempina. Näitä ovat esim. kyky toimia stressitilanteissa ja empatiakyky muiden tarpeita ja toiveita kohtaan. On tärkeää osata huomioida lapsen tarpeet oikein ja ohjata lapsen sosiaalista käyttäytymistä toivottuun suuntaan. (Junttila 2015, 165.)

Aiemmin mainittu turvaton kiintymyssuhde sekä vastoinkäymiset aiheuttavat ongelmia lapsen käyttäytymisessä. Pysyvät käyttäytymisongelmat liittyvät yleensä perheessä ilmeneviin jatkuviin ongelmiin. Käyttäytymisongelmat näyttävät muuttuvan pysyviksi jo

ennen lapsen kouluikää. (Laine & Talo 2002.) Pettitin (1993) mukaan lapsen käyttäytymisongelmat heijastavat kehityksen muiden alueiden ongelmia, esimerkiksi vaikeuksia vuorovaikutussuhteissa muiden kanssa ja vaikeuksia oppimisessa (Laine & Talo 2002). Lisäksi lapsen sisäinen paha olo kuten masennus tai yksinäisyys, voi häiritä sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittymistä (Kauppila 2005, 129). Lapsen voidessa sisäisesti huonosti hänellä ei ole voimavaroja tai keinoja toimia sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, vaan hän turvautuu vetäytymiseen, uhmakkuuteen, hyökkäävyyteen tai muihin negatiivisiin keinoihin (Reivinen & Vähäkylä 2013, 38).

Vaikka lapsi saisi kotoaan hyvän kasvatus- ja oppimismallin, se ei vielä takaa lapsen valmiutta selviytyä missä tahansa ympäristössä. Päiväkodissa saattaa olla sellaisia riskitekijöitä, jotka aiheuttavat joissakin lapsissa epävarmuutta, pahan olon tunnetta ja stressiä. Pahimmillaan nämä riskitekijät voivat aiheuttaa lapselle jopa oppimiskyvyttömyyttä. Esimerkkinä mainittakoon melu, josta kärsivät erityisesti temperamentiltaan hyvin sensitiiviset lapset. Melulla on haitallinen vaikutus kaikkiin kognitiivisiin toimintoihin, kuten muistiin, oppimiseen ja kielen kehittymiseen. (Keltinkangas-Järvinen 2012, 91–92.) Ympäristön stressitekijät voivat aiheuttaa lapselle taantumaa myös sosiaalisten taitojen kehittämisessä. Erilaiset traumaattiset ja stressiä tuottavat tilanteet aiheuttavat vetäytymistä sosiaalisista kanssakäymisistä, jolloin sosiaaliset taidot jäävät puutteelliseksi. (Kauppila 2005, 129.)

Esikouluikäisten lasten kesken tapahtuvassa kiusaamisessa mukana olleilla lapsilla on erityisiä puutteita vertaissuhdetaidoissa. Osalle pienistä lapsista on haastavaa ylläpitää vuorovaikutusta (esim. palautteen antaminen ja vastaanottaminen sekä riitojen selvittely) ilman aikuisen tukea. (Laaksonen 2014, 22, 32.) Jo pienenkin ryhmän vuorovaikutussuhteiden äkillinen muuttuminen voi aiheuttaa sen, että lapsi ei kykene hallitsemaan itseään. Kolmannen osapuolen tulo leikkiin vaikuttaa aikaisemmin mukana olleiden lasten väliseen vuorovaikutukseen. Muutoksen seurauksena aikaisemmin rauhassa leikkineet lapset saattavatkin alkaa riidellä keskenään. (Keltinkangas-Järvinen 2010, 215.)

Lapset eivät automaattisesti kykene ratkaisemaan riitatilanteita keskenään, vaan he tarvitsevat jatkuvasti aikuisen läsnäoloa ja tukea vertaissuhteissa toimiessa. Aikuisen tulee tarkkailla tilanteita ja tarttua hetkeen, jossa lapsi tuntee eri tunteita ja kaipaa niihin tukea. (Repo 2015, 126–127.) Sensitiivinen aikuinen auttaa lasta sosiaalisissa tilanteissa

tukien samalla lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä. (Keskinen & Virjonen 2004, 134; Repo 2015, 127.) Lapsi saa tunteidensäätelynsä mallin aikuisilta. Aikuisen tulee jäsentää lapsen tunteiden ilmaisua; lapselle sallitaan eri tunteita, mutta tarvittaessa myös rajoitetaan niitä. (Siljamäki 2012b.) Lapsista, jotka ovat saaneet aikuisten apua selviytyäkseen omista negatiivisista tunteistaan, tulee myöhemmin herkkiä huomioimaan ja auttamaan ahdistuneita ihmisiä (Hyson & Taylor 2011, 80). Luotettavat ja turvalliset suhteet aikuisiin vahvistavat lapsen sosiaalista ja älyllistä kehitystä (Reivinen & Vähäkylä 2013, 37).

Aikuisen on muistettava positiivisuus lapsen kanssa toimiessaan. Aikuisen tulisi enemmän kehua ja kiittää lapsen prososiaalista käyttäytymistä kuin moittia lasta hänen epäonnistuessaan (Reivinen & Vähäkylä 2013, 47). Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan käytöstä, joka tuottaa myönteisiä seurauksia. Varhain aloitettu lapsen prososiaalisen käyttäytymisen tukeminen on tärkeää, sillä lapsen varhainen prososiaalinen suuntaus jatkuu vuosia eteenpäin (Hyson & Taylor 2011, 75). Eisenberg (1999) kertoo tutkimuksesta, jossa esikouluikäisiä lapsia seurattiin varhaiselle aikuisuudelle asti. Tutkimuksessa todettiin, että lapsilla, jotka jakoivat leluja toisille heidän luokkatovereitaan innokkaammin, ilmeni prososiaalista taitoa myös 19 vuotta myöhemmin. (Hyson & Taylor 2011, 75.) Aikuisen tulee varmistaa, että lapsi pääsee positiiviseen kehään, jolloin lapsen taidot vahvistuvat jatkuvasti. Lapsen saadessa myönteistä palautetta toimiesaan vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa, hänen positiivinen minäkuvansa vahvistuu ja itseluottamuksensa kasvaa. Lapsi oppii kohtaamaan toiset positiivisesti, jolloin hän itsekin saa osakseen positiivista kohtelua. (Repo 2015, 152–153.)

3 KASVATUSKUMPPANUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Kasvatuskumppanuuden käsite on tullut päiväkodille tutuksi vuonna 2002, kun Valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Varhaiskasvatusta koskevassa asiakirjassa on nostettu tärkeäksi asiaksi vanhempien ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja se, että lasten kasvatusta perustuu osapuolten väliseen kasvatuskumppanuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 7–9.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Stakes 2005, 31) varhaiskasvatuksessa tapahtuva vanhempien ja kasvatushenkilöstön välinen yhteistyö lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen varmistamiseksi on määritelty kasvatuskumppanuudeksi. Määritimme tässä tutkimuksemme käyttämämme kasvatuskumppanuus-käsitteen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Kasvatuskumppanuutta varhaiskasvatuksessa ovat Suomessa tutkineet esim. Kaskela ja Kekkonen (2006), Kekkonen (2012), Karila (2006) ja Alasuutari (2006 ja 2010).

Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea vanhempaa kasvatustyössä (Varhaiskasvatuslaki 1973). Jotta lapsen tasapainoinen ja hyvä kehitys mahdollistuu, on työntekijöiden ja vanhempien välille synnyttävä luottamuksellinen ja avoin vuorovaikutus, joka tukee lapsen kasvatukselle luotua yhteistä tavoitetta.

3.1 Kasvatuskumppanuuden tarkoitus

Vanhempien sekä esi- ja perusopetuksen työntekijöiden välistä kasvatusyhteistyötä on ohjattu erilaisilla laatukäsikirjoilla ja asetuksilla. Näitä ovat esim. Opetus- ja kulttuuriministeriön Perusopetuksen laatukriteerit (2012, 50), Opetushallituksen ja Suomen Vanhempainliiton yhteistyöryhmän yhdessä laatima Laatu kodin ja koulun yhteistyöhön -laatusuositus (2007, 11) sekä Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012). Kymmeniä vuosia sitten vanhemmat sekä päiväkodin ja koulun työntekijät ovat toimineet yhdessä lapsia koskevissa asioissa, mutta työntekijöiden asiantuntijuus on ollut

silloin nykyistä suuremmassa roolissa. Yhteistyö vanhempien ja työntekijöiden välillä on muuttunut tasavertaisuutta korostavaksi kasvatuskumppanuudeksi, ja vanhemman roolia oman lapsensa asiantuntijana arvostetaan. (Alasuutari 2006, 84.) Kasvatuskumppanuuden avulla voidaan huomata varhaisessa vaiheessa lapsen kasvua ja kehitystä uhkaavia tai häiritseviä asioita sekä puuttua ongelmatilanteisiin yhdessä vanhempien kanssa. (Stakes 2005, 32). Esimerkiksi päiväkodissa tapahtuvaan kiusaamiseen voidaan yhdessä toimien ja suunnitellen laatia sitä ehkäiseviä ja siihen puuttuvia ratkaisuja.

Kasvatuskumppanuuden toteutuminen vaatii molempien osapuolten eli kodin ja henkilöstön sitoutumista yhteistyöhön. Yhteistyön pohja rakentuu tasavertaisuudesta, luottamuksesta ja molemminpuolisesta kunnioituksesta. Vanhempien asiantuntijuus omasta lapsesta sekä henkilöstön ammattiosaaminen ja pedagoginen tieto kietoutuvat yhteen kasvatuskumppanuudessa. Osapuolten näkemykset ja tieto lapsesta täydentävät toisiaan ja laajentavat käsitystä lapsesta. Vanhemmat ja työntekijät sopivat yhdessä keskustellen lapsen hoitoon liittyvistä asioista. (Stakes 2005, 31.) Vanhemmilla on oikeus osallistua lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 18; Varhaiskasvatuslaki 1973). Vanhempien välisten toimintojen tukeminen kuuluu osaksi kasvatuskumppanuuden tavoitteita (Stakes 2005, 31).

3.2 Kasvatuskumppanuuden rakentuminen

Lapsi jakaa elämänsä kahden eri tahon, kodin ja päiväkodin välillä. Kodin ja päiväkodin arki voivat poiketa toisistaan merkittävästi. Lapsen toiminta ja luonteenpiirteet voivat näyttäytyä erilaisina eri paikoissa. Vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön täytyy asettua lapsen asemaan ja yrittää nähdä kasvatuskumppanuuden toteutuminen lapsen maailmasta käsin. Näin kasvatuskumppanuuden merkitys ja vuorovaikutuksen laatu voivat saada uuden suunnan aikuisten välillä. Kasvatuskumppanuutta toteutetaan lasta varten. Aikuisten keskinäinen vuorovaikutus ja sen aitous saa lapsen tuntemaan turvallisuutta, kun kaksi eri tahoja, jotka ovat merkittävässä roolissa lapsen maailmassa, kohtaavat toisensa välittävässä ilmapiirissä. (Korhonen 2006, 68, 69.) Vanhempien ja työntekijöiden yhdessä jaettu tieto lapsesta auttaa lapsen tarpeiden ja yksilöllisyyden huomiointia päiväkodissa (Alasuutari 2010, 48).

Päiväkodissa huomioidaan koko perhe, koska lapsi on oman perheensä jäsen. Lapsen hoidon aloitusta helpottaa se, että hän saa tutustua päiväkotiin ja kasvattajaan etukäteen ja vanhempien mielipiteet on otettu huomioon aloituskeskustelussa. Tutustuminen perheen, lapsen ja kasvattajan välillä aloittaa kasvatuskumppanuuden kehittymisen. Luottamuksen syntyminen vaatii yhteisymmärryksen rakentamista yhteisten keskustelujen avulla. Kun kasvatuskumppanuuden pohja on rakennettu hyvin ja keskinäinen luottamus toimii, vaikeiden asioiden esille tuominen helpottuu. (Kaskela & Kekkonen 2006, 21, 41, 43.)

Kaskelan ja Kekkosen (2006) mukaan kasvatuskumppanuus rakentuu kuulemisen, kunnioituksen, luottamuksen ja dialogisuuden varaan. Isaacs toteaa, että kuulemisessa on aina läsnä omat sisäiset äänet, ajatukset ja tapa, jolla maailmaa katsoo. Oma minuus pitäisi saada neutraaliksi ja vastaanottavaiseksi, jotta kuuleminen onnistuu. (Isaacs 2001, 99.) Kuunteluun keskittymistä ja aktiivisuutta voi osoittaa keskustelukumppanille nonverbaalisella viestinnällä, kuten eleillä ja ilmeillä (Nummenmaa & Karila 2011, 49). Kuulemiseen tarvitaan läsnäoloa, eläytymistä ja aidon kiinnostuksen osoittamista, mikä rohkaisee vastapuolta kertomaan lisää (Kaskela & Kekkonen 2006, 32).

Kunnioitus toista ihmistä kohtaan ilmenee erilaisista näkemyksistä huolimatta toisen mielipiteiden ja arvojen kunnioittamisena (Nummenmaa & Karila 2011, 43). Arvostava asenne lähtee ajatuksista ja ilmenee tekoina. Omista poikkeavien näkemysten ymmärtäminen alkaa kuuntelusta. Tätä kautta hyväksyntä ja kunnioitus toista ihmistä kohtaan lisääntyvät. (Kaskela & Kekkonen 2006, 34.)

Luottamuksen syntyminen osapuolten välille vaatii aikaa, mutta ilman luottamuksellista suhdetta dialogisuus ei pääse toteutumaan kunnolla (Mönkkönen 2007, 89). Luottamus alkaa rakentua pienin askelin yhteisten keskustelujen ja päivittäin tapahtuvien kohtaamisten kautta. Varhaiskasvattajien tuntemus ja samantyyppiset huomiot lapsesta lisäävät vanhemman luottamusta lapsen saamasta hoidosta. Vanhempien mahdollisuus vaikuttaa varhaiskasvatukseen liittyviin asioihin edesauttaa luottamuksen rakentumista. Mitä enemmän vanhempien toiveita ja kasvatuskäytäntöjä kunnioitetaan, sitä enemmän vanhemman osallisuuden kokemus oman lapsen kasvussa ja kehityksessä kasvaa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 36–37.)

Isaacin näkemyksen mukaan dialogissa keskustelijat ovat samalla puolella ja tuottavat yhdessä uudenlaista ymmärrystä ja tietoa asiasta. Keskustelussa kohteena on asia, eli ydin, ei keskustelijoiden näkemyserot tai omien mielipiteiden lujittaminen. (Isaacs 2001, 39–40.) Dialogi eroaa muodoltaan virallisesta keskustelusta, pintapuolisesta kuulumisten vaihdosta tai väittelystä, jossa oman mielipiteen esille tuominen on pääasia. Dialoginen keskustelu antaa mahdollisuuden syvemmälle vastavuoroiselle vuorovaikutukselle. (Mönkkönen 2007, 86–89.) Dialogi syntyy kuulemisesta ja rehellisestä keskustelusta, jossa osapuolten tieto on samanarvoista. Dialogisessa keskustelussa on vapaus tuoda omia ajatuksia esiin, mutta myös eri mieltä oleminen on sallittua. (Kaskela & Kekkonen 2006, 38–39.)

Kasvatuskumppanuus ei aina suju pelkästään myönteisellä tavalla ja yhteisymmärryksen vallitessa. Kaikissa ihmissuhteissa, myös kasvatuskumppanuudessa eriäville mielipiteille on löydettävä tilaa. Päiväkodin työntekijöillä on pääasiallinen vastuu näiden tilanteiden purkamisessa ja yhteistyön sujuvuuden vahvistamisessa. (Kekkonen 2012, 194, 199.) Esimerkiksi kielelliset vaikeudet ja kulttuuriset erot voivat aiheuttaa ongelmia tiedonkulkuun kodin ja päiväkodin välillä. Kulttuuriset eroavaisuudet eivät välttämättä ole työntekijöille tuttuja ja ne voivat aiheuttaa hämmennystä, jolloin vanhempien toiveiden huomioiminen hankaloituu. Yhteisen kielen puute tuo haasteita kasvatuskumppanuuden toteutumiselle, sillä kommunikointi vaikeutuu. (Mahmood 2013.) Suomalaisen varhaiskasvatuksen periaatteista ja tavoitteista on hyvä keskustella maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempien kanssa. Eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten sosiaalisten suhteiden kehittymiseen täytyy kiinnittää huomiota ja pyrkiä tukemaan niitä ryhmässä. (Stakes 2005, 41, 39.)

3.4 Kasvatuskumppanuuden toteutumisen mahdollisuus

Vanhemmilla on oikeus vaikuttaa päivähoitoyksikön varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja olla mukana sen arvioinnissa ja kehittämisessä (Stakes 2005, 32). Mahdollisuus vaikuttaa lapsensa asioihin varhaiskasvatuksessa ja lapsiryhmässä sekä osallistuminen mm. päivähoitoyksikön ja kunnan varhaiskasvatuksen suunnitteluun lisäävät vanhempien osallisuuden tunnetta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 26–27.) Lain mukaan lapsen vanhemmille on annettava tilaisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasva-

tuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (Varhaiskasvatuslaki 1973). Lapsen vanhemmat tai muut huoltajat yhdessä kasvatushenkilöstön kanssa laativat lapselle varhaiskasvatussuunnitelman, jonka tekoon ja arviointiin voi myös lapsi osallistua. Esiopeutusikäisille lapsille voidaan laatia lapsen esiopeutuksen oppimissuunnitelma (LEOPS), jonka avulla tehdään suunnitelmia lapsen oppimisen prosessista ja esimerkiksi mahdollisista tuen tarpeista. Suunnitelmat luovat pohjan lapsen kasvattamiselle, ja niissä yhdistyvät vanhempien ja kasvatushenkilöstön näkemykset ja sovitut toimintatavat. (Stakes 2005, 32–33; Opetushallitus 2010, 25–26.)

Varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelussa mahdollistuu kasvatuskumppanuuden toteutuminen. Keskustelu käydään vähintään kerran vuodessa ja tarpeen mukaan useammin. Keskustelussa on mahdollisuus käydä uudestaan läpi aloituskeskustelussa puhuttuja asioita ja arvioida sovittujen asioiden toteutumista. Osapuolten välinen luottamus syvenee, kun vanhempi huomaa kasvattajan sensitiivisyyden omaa lasta kohtaan, ja kun positiiviset sekä huolta aiheuttavat havainnot lapsesta jaetaan myönteisessä ilmapiirissä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 45–46.) Alasuutarin tutkimuksen mukaan vanhemmat ajattelevat varhaiskasvatuskeskustelujen olevan mahdollisuus saada tarkempaa tietoa lapsen arjen sujumisesta, lapsen toimintatavoista ja vertaissuhteista päivähoitossa. Vanhemmat kokevat kasvattajat myös alansa ammattilaisina ja odottavat asiantuntijan näkemyksiä lapsesta myös silloin, kun kyseessä on huolenaihe kuten kiusaaminen. (Alasuutari 2010, 59, 61.)

Pääsääntöisesti kasvatuskumppanuuden toteutumisen mahdollisuus on joka päivä pienissä kohtaamisissa, lapsen tuonti- ja hakutilanteissa. Näihin tilanteisiin täytyy tarttua rohkeasti ja työntekijä voi oman esimerkin kautta avata keskusteluyhteyden vanhempaan. Pieneltä tuntuva huomio lapsen päivässä tapahtuneista asioista voi vanhemmille olla tärkeää tietoa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 45.)

4 LASTEN VÄLINEN KIUUSAAMINEN

Kiusaaminen on monitahoinen käsitys, joka muodostuu omien kokemusten, kuultujen kertomusten ja lukemisen perusteella. Näin ollen jokaisen näkemys kiusaamisesta voi poiketa toisistaan. (Hamarus 2012, 21.) Kiusaamisesta puhuttaessa on tärkeää muistaa, että kaikki lasten välinen kiusoittelu ei ole kiusaamista. Lasten välillä voi olla leikinomaista kiusoittelu, hännäämistä, nahistelua, konflikteja ja erimielisyyttä, jotka kuuluvat lasten väliseen toimintaan. (Salmivalli 2010, 12; Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 18.) Kiusoittelu kokenut lapsi voi kokea jonkin yksittäisen teon loukkaavaksi, kun taas toinen lapsi voi kokea sen leikiksi (Repo 2013, 38). Se, kuinka kiusaaminen koetaan ja käsitetään, vaikuttaa myös kiusaamiseen puuttumiseen. Kiusaamiselle tarvitaan määritelmä, jotta siihen voidaan puuttua mahdollisimman hyvin ja varhaisessa vaiheessa. (Hamarus 2008, 12, 14.) Lisäksi tulee tunnistaa kiusaamisen erilaisia rooleja ja niiden ominaispiirteitä, jotta voidaan ymmärtää tiettyyn roolin joutunutta lasta entistä paremmin.

4.1 Kiusaamisen määritelmiä

Olweus määrittelee kiusaamisen siten, että yksilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän toistuvasti tai pidempään on alttiina yhden tai useampien henkilöiden negatiivisille teoille. Negatiivisilla teoilla tarkoitetaan tahallisesti tuotettuja tai yrityksiä tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävää oloa. (Olweus 1992, 14–15.) Myös Salmivalli näkee kiusaamisen tahalliseksi ja vihamieliseksi käyttäytymiseksi, joka kohdistuu toistuvasti yhteen ja samaan ihmiseen. Hänen mielestään minkä tahansa harmin, haitan tai pahan mielen tarkoituksellinen aiheuttaminen on kiusaamista. (Salmivalli 2010, 12–13.)

Hamaruksen käyttämän, yleisen kiusaamismääritelmän mukaan kiusaaminen nähdään pitkäaikaisena ja toistuvana henkisenä väkivaltana sekä ruumiillisena tai sosiaalisena yhteen kiusattuun kohdistettuna väkivaltana (Hamarus 2008, 12). Sekä Olweuksen että Hamaruksen käyttämän määritelmän mukaan kiusaamisessa on läsnä voimasuhteiden epätasapaino, jolloin kiusaaja voi olla uhriaan vahvempi ruumiillisesti, henkisesti tai sosiaalisesti (Olweus 1992, 15; Hamarus 2008, 12).

Höistadilla on edellä mainittujen kanssa samankaltainen näkemys kiusaamisesta. Hänen mukaansa kiusaamista tapahtuu silloin, kun yksi tai useampi henkilö toistuvasti ja pidemmällä aikavälillä kohdistaa tietoista ja aktiivista kielteistä käytöstä yhtä tai useampaa ihmistä kohtaan tai sulkee heidät joukon ulkopuolelle. Epämiellyttävät yksittäiset tapahtumat eivät ole vielä kiusaamista, sillä kiusaaminen on systemaattista toimintaa. (Höistad 2003, 79–80.) Rolandin mielestä kiusaaminen sen sijaan on pitkäaikaista henkistä ja/tai ruumiillista väkivaltaa, jonka yksilöt tai ryhmät suuntaavat yhteen uhriin. Tässä siis rinnastetaan ryhmäväkivalta sekä yksilön yhteen uhriin kohdistama kiusaaminen. Monet lapset joutuvat väkivallan uhreiksi, mutta aikuiset puuttuvat siihen liian harvoin, koska he eivät tiedä onko kyseessä kiusaaminen, viaton leikki vai tasavertainen kamppaileminen. (Roland 1984, 16, 19.)

Revon määrittelemässä kiusaamisessa yhdistyvät edellä kuvattujen kiusaamisen määrittelyjä. Hänen mukaansa kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä ovat toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö. Lisäksi kiusaamisen määrittelyssä on tärkeää tarkastella kiusaamisen piirteitä samanaikaisesti ja pohtia tekoja niiden kautta. Pienten lasten keskuudessa kiusaamisen määrittelyssä pitää ottaa huomioon lapsen omat kokemukset. (Repo 2013, 38, 45.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden käyttämän määritelmän mukaan kiusaaminen nähdään systemaattisena, tahallisenä ja toistuvana samaan henkilöön tai ryhmään kohdistuvana kielteisenä toimintana, joka on sanallista tai fyysistä. Olweuksen ja Hamaruksen tapaan myös Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden käyttämässä määritelmässä on mainittu, että kiusaamiselle ominainen piirre on kiusaajan ja kiusatun välisen voimasuhteen epätasapaino. (Opetushallitus 2010, 41.) Tulemme tutkimuksemme käyttämään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2010) käyttämää määritelmää kiusaamisesta, koska kyseiset perusteet ohjaavat esiopetusta, joka on tutkimuksemme kohderyhmän ympäristö.

4.2 Kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä

Kuten edellä mainitut kiusaamisen määritelmät osoittavat, kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä ovat toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö. Toistuvuudella tarkoitetaan säännöllisesti ja melko pitkän ajanjakson aikana tapahtuvaa toimintaa, joka kohdistuu yhteen lapseen. Rajaus tapahtuu kiusatun näkökulmasta. Kiusaamisen määrittäminen toistuvuuden kautta voi aiheuttaa ongelmia siinä, että kiusaajan yksittäisiä tai eri lapsiin kohdistuvia tekoja ei pidetä kiusaamisena. Pienillä lapsilla kiusaamisen kohteet vaihtuvat usein. (Repo 2015, 43.) Hamaruksen (2006) sekä Peuran, Pelkosen ja Kirveksen (2009) mukaan myös yksittäiset hyökkäykset voivat jättää uhriin pelkoa kiusatuksi joutumisesta tulevaisuudessa (Repo 2013, 39). Tässä on vaarana, että kiusaamiseen puututaan liian myöhään, koska ensin odotetaan ilmiön syntyä (Repo 2013, 39).

Tietoisuuden mukaan kiusaamista on mikä tahansa haitan, harmin ja pahan mielen aiheuttaminen tarkoituksellisesti. Pienten lasten keskuudessa on haastavaa mitata tarkoituksellisuutta ja tietoisuutta, koska pienet lapset eivät välttämättä kykene ymmärtämään teon tarkoitusta tai seurauksia. He myös vasta harjoittelevat tunteiden hallintaa, mikä vaikeuttaa kiusaamisen tunnistettavuutta. (Repo 2013, 40.) Sleen ja Rigbyn (1994) mukaan onkin ehdotettu, että pienten lasten kohdalla toistuvuus ja tekojen kesto olisivat parempia mittareita kuin teon tietoisuus ja tarkoituksellisuus. (Repo 2013, 41.) Tietoisuus ja teot kehittyvät samanaikaisesti, joten lapsen moraalien ja empatian kehittymistä tulee ohjata oikeaan suuntaan kiusaamisen ehkäisemiseksi. (Repo 2013, 41.)

Vallankäyttö ja ryhmäilmiö näkyvät kiusaamisessa vallan tavoitteluna ryhmässä. Ryhmäilmiöllä tarkoitetaan sitä, että muutamat lapset osallistuvat aktiivisesti kiusaamiseen, kun samanaikaisesti toiset lapset vierestä katselemalla mahdollistavat kiusaamisen lisääntymisen. Kiusaamisella pyritään saamaan valtaa ja statusta ryhmässä. Kiusaaja pyrkii valitsemaan uhrin siten, että uhrin reaktio kiusaamiseen kiinnostaa muuta ryhmää eniten ja kiusaaja saa näin vallan tunnetta. Yksilötasolla lapset tietävät, että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää, mutta he eivät puutu siihen, koska se koetaan uhkaksi. Ryhmä toimii kiusaamistilanteiden mahdollistajana, jolloin ryhmän yksilöiden on helppo vapauttaa itsensä vastuusta. (Repo 2013, 42–43.)

4.3 Kiusaamisen rooleja

Kiusaajan luonteelle tyypillinen piirre on aggressiivisuus, impulsiivisuus ja voimakas muiden dominoinnin tarve. Hän on aggressiivinen sekä muita lapsia että aikuisia kohtaan. Kiusaaja myös suhtautuu väkivaltaisuuteen ja väkivaltaisten keinojen käyttöön positiivisemmin kuin lapset yleensä. (Olweus 1992, 35.) Kiusaajat toimivat toisia lapsia epävarmemmin sosiaalisissa tilanteissa ja hakeutuvat nuorempien lasten seuraan (Roland 1984, 20). Kiusaajilla kuitenkin on itsestään suhteellisen positiivinen kuva ja he ovat mielestään suosittuja ja hauskoja (Penttilä 1994, 86). Lisäksi he ovat melko itsevarmoja ja hyökkäviä. Kiusaajat ovat usein keskimääräistä suosittumpia tai vähemmän suosittuja. Kiusaajan ollessa poika hän on todennäköisesti fyysisesti vahvempi kuin pojat yleensä. (Olweus 1992, 35–36.)

Kiusaaja tuntee, että kiusaamalla muita hän on kova ja suosittu, eikä hän koe omantunontuskia kiusaamisestaan. Hän ei myöskään osaa myötäelää uhrin tunteita. Kiusaaja pyrkii valitsemaan uhrikseen epävarman, väkivaltaa vastustavan, fyysisesti heikon ja hyökätessä puolustautumattoman, sillä uhrin tapa reagoida kiusaamiseen saa kiusaajan tunteen ylemmyyttä. Kiusaajalle ei useinkaan riitä, että vain hän kiusaa uhria. Hän yrittää saada itsensä lisäksi toiset lapset kiusaamaan uhria, jotta hän ei jäisi niin helposti kiinni kiusaamisesta. Kiusaajalla vaikuttaa usein kiusaamisen taustalla oma sisäinen paha olo, joka voi johtua esimerkiksi kiusaajan perhesuhteista. Usein kiusaajan perheen ihmissuhteet ovat olleet vakiintumattomat, eikä hän ole varhaisvuosinaan saanut riittävästi emotionaalista huolenpitoa. (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 36, 42–43.)

Salmivallin (1998) mukaan kiusaajissa on myös olemassa ihmisiä, joista käytetään käsitettä kiusaaja-uhri. Kiusaaja-uhrilla tarkoitetaan aggressiivisesti käyttäytyvää lasta, jonka muu ryhmä torjuu. Hän ei pääse ryhmään mukaan käyttöksensä takia, koska muut lapset kokevat käytöksen kiusaamiseksi. Tällainen tilanne johtuu aina lapsen kyvyttömyydestä toimia toisin. (Repo 2013, 44.)

Kiusattu lapsi on usein turvaton, ahdistunut, pelokas, varovainen, vetäytyvä, herkkä ja hiljainen. Kiusatuksi voi joutua ulkonäön tai poikkeavan käyttäytymisen takia. Kiusaamisessa on aina läsnä erilaisuuden kohtaaminen. (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 27.) Mykletun (1979) ja Rolandin (1980) mukaan kiusatuista lapsista suurin osa on poi-

kia (Roland 1984, 23–24). Kiusattujen lasten itsetunto on tavallista heikompi ja he kokevat kiusaamisen ansaittuna rangaistuksena. Kiusan kohteeksi joutuneet lapset eivät käyttäydy itse aggressiivisesti ja heidän asenteensa väkivaltaa kohtaan on kielteinen. Kiusatun yleinen reagoititapa kiusaamistilanteessa on itkeminen ja vetäytyminen. (Olweus 1992, 34.)

Kiusaajalle toisten lasten kiusaaminen tuottaa mielihyvää enemmän kuin toisten, ja hän pyrkii etsimään itselleen uhrin, jonka kiusaaminen tuottaa hänelle mahdollisimman paljon mielihyvää. Uhrin pelokkuus ja raivostuminen voivat olla tekijöitä, jotka tuottavat kiusaajalle tyydytystä. Pelokkaasti tai avuttomin raivonpurkauksin reagoivat lapset ovatkin usein tavallista alttiimpia kiusatuksi joutumiselle. (Roland 1984, 24–25.) Lapsen itsetunto ja sosiaaliset taidot vaikuttavat siihen, kuinka muut lapseen suhtautuvat (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 27).

Harjunkoski ja Harjunkoski määrittelevät kiusatuksi joutuneelle lapselle neljä erilaista tyyppiä. *Passiivinen uhri* viestittää käyttäytymisellään muille olevansa arvoton ja turvaton. Hän ei kosta kiusaamistilanteita eikä reagoi solvauksiin. *Masentuneella lapsella* on ongelmia sosiaalisessa toiminnassa ja opillisessa kehityksessä. Hän on usein olemukseltaan apaattinen ja surullinen. *Äidin poika* on herkkä ja varovainen lapsi. Hän joutuu usein kiusatuksi vanhempien ylihuolehtivuuden vuoksi. *Provosoivalle uhrille* ominaista on aggressiivisuus, ahdistuneisuus, lyhytjännitteisyys ja keskittymisongelmat. Hän provosoi omalla käytöksellään toiset lapset kiusaamaan itseään. (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 27–29.)

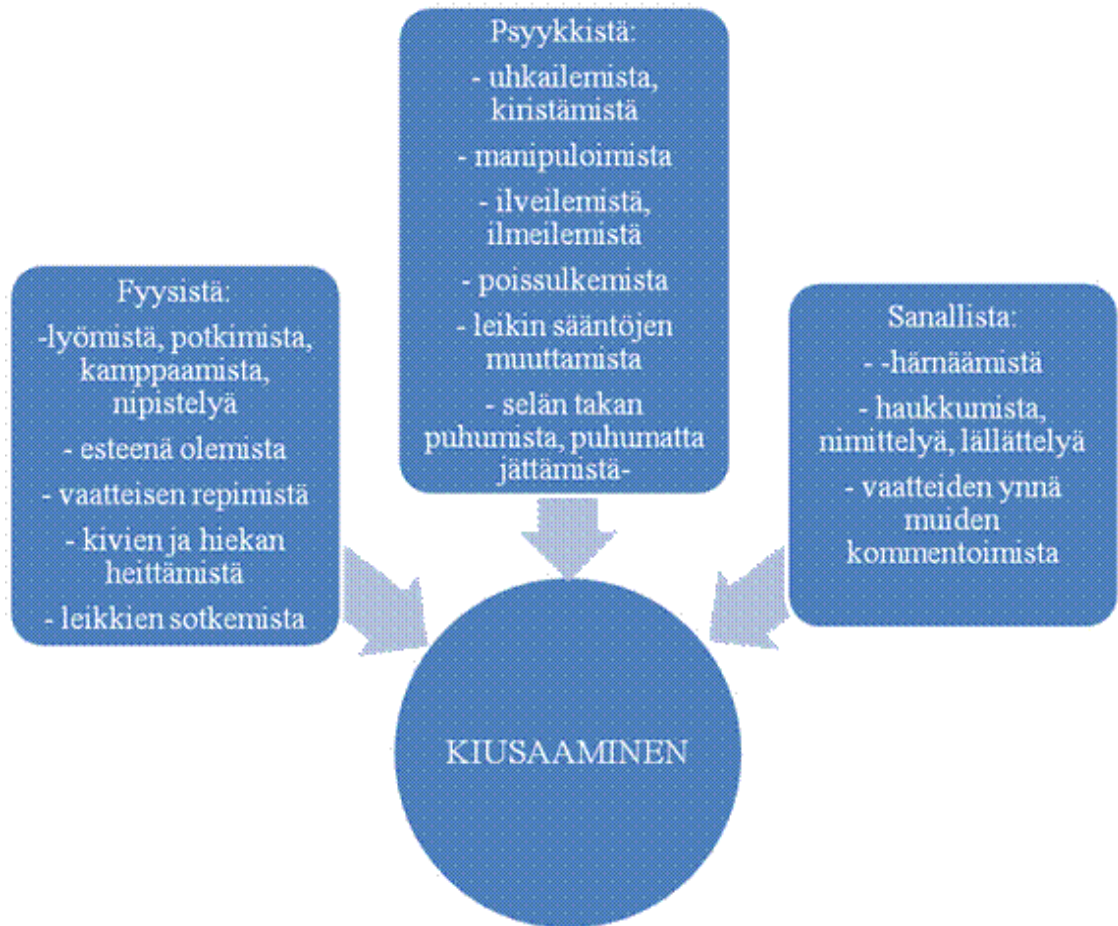
Kiusaajan ja kiusatun lisäksi kiusaamisessa on usein mukana myös muita, sivullisia rooleja. Salmivallin (1998) mukaan muut roolit ovat *apuri*, *kannustaja*, *puolustaja* ja *hiljainen uhri*. Apurilla tarkoitetaan lasta, joka on aktiivisesti mukana kiusaamistilanteessa. Kannustaja kannustaa kiusaajaa nauramalla uhrille kiusaamistilanteessa. Puolustaja puolustaa kiusattua ja hiljainen hyväksyjä hakeutuu kiusaamistilanteesta pois, ikään kuin tietämättä mitä tilanteessa tapahtuu. (Repo 2013, 44–45.)

4.4 Kiusaamisen muotoja

Kiusaaminen voidaan luokitella suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaja osoittaa teot suoraan kiusattuun mm. lyömällä, tönimällä tai haukkumalla. Epäsuora kiusaaminen on usein salaista ja näyttäytyy muun muassa porukan ulkopuolelle sulkemisena, juorujen levittämisenä tai selän takana puhumisena. (Repo 2013, 74; Hamarus 2008,45.) Epäsuorasta kiusaamisesta voidaan käyttää myös termiä relationaalinen aggressio tai relationaalinen kiusaaminen. Siinä tekojen tarkoituksena on vahingoittaa kiusatun ihmissuhteita. (Repo 2013, 74.) Hamarus käyttää uhrin ystävyys- ja vuorovaikutussuhteiden vahingoittamisesta sosiaalinen kiusaaminen -termiä (Hamarus 2012, 38).

Höistadin mukaan kiusaaminen ilmenee hiljaisena, sanallisena ja fyysisenä kiusaamisena. Kiusaamisen tavallisin ja vaikeimmin havaittavissa oleva muoto on hiljainen kiusaaminen. Hiljaisena kiusaamisena voidaan pitää mm. katseen välttämistä, tuijottamista, ilmeilemistä, vaikenemista, toisen puhuttelun väistämistä, huokailemista, selän kääntämistä ja toisen kohtelemista kuin hän olisi ilmaa. Tällainen kiusaaminen aiheuttaa usein uhrille suurta vahinkoa. (Höistad 2003, 80, 82.) Sanallinen kiusaaminen on yleensä helpompi huomata kuin hiljainen kiusaaminen. Sanallista kiusaamista on esimerkiksi kiuskutteleminen, juorujen levittäminen, ahdisteleminen, pilkkaaminen, matkiminen, uhkaileminen, huomautteleminen ulkonäöstä sekä sanomisten jatkuva kommentoiminen.

Kiusaamisen muodoista helpoimmin havaittavissa on fyysinen kiusaaminen, koska siinä lasta kiusataan ruumiillisesti. Fyysinen kiusaaminen jättää usein ulkoisen merkin esim. mustelman tai rikkoutuneet vaatteet. Fyysinen kiusaaminen pyritään myös naamioimaan leikiksi tai urheiluksi, jotta sitä ei huomattaisi. (Höistad 2003, 80, 82, 85.) Seuraavassa kuviossa (KUVIO 1) havainnollistamme kuinka Repo (2013, 74) jaottelee kiusaamisen. Revon tutkimus osoitti, että 3-6-vuotiaiden lasten keskuudessa psyykkinen kiusaaminen oli yleisintä, sanallinen kiusaaminen toiseksi yleisintä ja fyysinen kiusaaminen vähäisintä (Repo 2015, 80).

KUVIO 1. Kiusaamisen muodot ja tavat

4.5 Tyttöjen ja poikien välisiä eroja kiusaamistavoissa

Tyttöjen ja poikien välillä on huomattu eroja kiusaamistapojen käytössä. Pojat käyttävät tyttöjä enemmän suoraa kiusaamista eli esim. hyökkäävät uhrin kimppuun. Tytöt sen sijaan kiusaavat hienovaraisemmin ja epäsuoremmin kuin pojat. (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 25.) Lagerspetzin ym. (1988), Björkqvistin ym. (1992a) ja (1992b), Lagerspetzin & Brjörkqvistin (1994) ja Kaukiaisien ym. (1996) mukaan pienten lasten parissa kiusaaminen on usein fyysistä, koska lasten verbaliset taidot eivät ole vielä kovin kehittyneet (Salmivalli 1998, 40). Vanhenemisen myötä fyysinen kiusaaminen vähenee ja sanallinen kiusaaminen lisääntyy (Harjunkoski & Harjunkoski 1997, 25).

Salmivallin mukaan tyttöjen ja poikien välisille kiusaamistavoille voidaan antaa muutamia syitä. Ensimmäiseksi hän toteaa, että tytöt ovat usein sosiaalisesti älykkäämpiä kuin pojat ja kiusaavat sen takia epäsuorasti. Sosiaalisella älykkyydellä tarkoitetaan ihmissuhdetaitoja ja havaintoja ympäröivästä sosiaalisesta maailmasta sekä taitoa vaikuttaa hienovaraisesti toisiin. Toiseksi Salmivalli toteaa, että vertaissuhteet mahdollistavat tyttöjä epäsuoraan ja manipulatiiviseen kiusaamiseen poikia paremmin. Tyttöjen suhteet ovat usein hyvin läheisiä ja lojaaleja. Näin ollen epäsuora kiusaaminen on helppoa, koska sosiaalisia suhteita voi käyttää hyväkseen. Kolmas selitys tyttöjen ja poikien erilaisille kiusaamistavoille tulee kulttuuristamme. Kulttuurissamme ei hyväksytä tyttöjen fyysistä käyttäytymistä ja tytöt ovat usein poikia fyysisesti heikompia. (Salmivalli 1998, 39–44.)

Tässä tutkimuksessamme tulemme käyttämään kiusaamisen muodoista käsitteitä *fyysinen kiusaaminen*, *psykkinen kiusaaminen* ja *sanallinen kiusaaminen*. Ne ovat selkeät käsitteet, jotka pohjautuvat teoreettisesta viitekehyksestämme. Poikkeuksena käytämme tyttöjen ja poikien välisistä eroista *epäsuora* ja *suora* käsitteitä, koska nekin ovat teoreettisessa viitekehyksessä käytössä. Teoreettisen viitekehyksen ja käyttämiemme käsitteiden on hyvä olla yhtäläiset, sillä se helpottaa lukijaa ymmärtämään tutkimustamme.

5 LAPSEN SUOJELEMINEN KIUSAAMISEN VAAROILTA

Kiusaamisen juuret löytyvät alle kouluikäisten lasten parista ja siksi kiusaamisen ehkäisyyn tulisi painottaa pieniin lapsiin (Heinämäki 2009). Kiusaaminen voi pitkittyessään johtaa syrjäytymiseen (Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.b, 44). Varhaiskasvatuksen tulee ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Lisäksi sen tulee antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää erilaisuutta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on myös kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. (Varhaiskasvatustalaki 1973.) Esiopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämään tarvittavia tietoja ja taitoja. Sekä varhaiskasvatuksen että esiopetuksen tulee parantaa lasten oppimisedellytyksiä. (Perusopetuslaki 1998.)

Kiusaamista ehkäisevää työtä tehdään paljon alle kouluikäisten lasten parissa, mutta sitä ei välttämättä tiedosteta. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen ovat edellytys laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Pienten lasten parissa kiusaamisen ehkäisemisessä tulisi korostua pitkäjännitteinen toimintatapa, koska sillä on kauaskantoiset, positiiviset seuraukset lasten hyvinvoinnille ja koulunkäynnille. Kiusaamisen ehkäiseminen tulee olla tavoitteellista ja tietoista toimintaa. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 44–45.)

Kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen on kaikkien velvollisuus, jotta kiusaamista saataisiin vähennettyä ja siitä johtuvia ongelmia voitaisiin ehkäistä. Kiusaamisen ehkäisemiseen ja puuttumiseen liittyvien tapojen tietäminen ja niiden oikeanlainen käyttö ovat välttämättömiä lapsen hyvän kehityksen turvaamiseksi.

5.1 Kiusaamisen seurauksia

Kiusaamisen seuraukset voivat näkyä kiusatussa, sivullisissa ja kiusaajassa. Useimmiten kiusaaminen kuitenkin vaikuttaa kaikkein voimakkaimmin uhriin. (Hamarus 2008, 79.) Kiusaaminen voi aiheuttaa kiusatulle monenlaisia psyykkisiä oireita, kuten masentuneisuutta, ahdistuneisuutta, itsetunnon alenemista sekä itsetuhoisia ajatuksia ja tekoja. Kiusaamisen on todettu vaikuttavan myös kiusattujen lasten fyysiseen terveyteen. Tämä voi ilmetä mm. särkynä, nukkumisvaikeuksina ja yökasteluna sekä yleisenä sairasteluna. Kouluiässä kiusaamisesta johtuva sisäinen pahoinvointi voi näkyä lisäksi motivaation heikkenemisenä sekä innottomuutena lähteä kouluun. (MLL i.a.a.)

Kiusaaminen saattaa muokata kiusatun identiteettiä ja näin ollen vaikuttaa hänen elämänsä päätöksiin (Hamarus 2008, 79). Lapsen vertaissuhteet voivat kärsiä, sillä pelätessään kielteistä arviointia kiusattu lapsi välttelee sosiaalisia tilanteita ja jää näin ollen herkästi yksin. Myös aikuisiällä kiusatuilla esiintyy arkuutta ja luottamuksen puutetta ihmissuhteissa, mikä altistaa joutua toistuvasti kiusatuksi ja vaikeuttaa seurustelusuhteiden luomista. (MLL i.a.a.) Sivulliset ovat usein hankalassa tilanteessa kiusaamistilanteissa. Heidän kuuluisi puuttua kiusaamiseen, mutta pelko saattaa estää heitä siinä. Toimintapa kiusaamistilanteissa voi aiheuttaa sivullisessa syyllisyyden tunteita, jotka voivat säilyä muistissa pitkälle aikuisuuteen. (Hamarus 2008, 79.)

Kiusaaminen vaikuttaa myös kiusaajan psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Tutkimukset ovat osoittaneet, että toisia kiusaavilla lapsilla ja nuorilla on esiintynyt mm. särkyjä ja nukkumisvaikeuksia (MLL i.a.a.) Kiusaaja saattaa kantaa tekojansa läpi elämän ja tuntea huonoa omaatuntoa. Ilman ulkopuolisen puuttumista kiusaamistilanteisiin ja lapsen negatiivisten vuorovaikutuskeinojen muuttamista sallitummaksi kiusaaja voi puutteellisten vuorovaikutustaitojensa vuoksi kiusata myöhemminkin. (Hamarus 2012, 101; MLL i.a.a.) Lisäksi kiusaavalla lapsella on riski altistua myöhemmin päihteiden väärinkäytölle ja rikollisuuteen (MLL i.a.a.). Kiusaaminen vaikuttaa yksilön kautta myös yhteiskuntaan, sillä kiusaamisen aiheuttamat seuraukset voivat tarvita hoitoa (Hamarus 2008, 79).

5.2 Kiusaamisen ehkäiseminen

Kiusaamisen ehkäisemisellä päiväkodissa tarkoitetaan vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan, turvallisen ryhmän luomista ja vuorovaikutustaitojen vahvistamista. Kiusaaminen on ilmiö, johon vaikuttavat yhteiskunnan moraali ja arvot. Se ei synny pelkästään päiväkodissa tai koulussa. Kiusaamistilanteista on välillä hankala tunnistaa, mistä kiusaaminen alkaa, milloin konflikteista tulee toistuvia sekä milloin tilanteita voidaan kutsua kiusaamiseksi. Kiusaamisen ehkäisemisen kannalta ei tarvitse odottaa, että kiusaamisesta tulee jatkuvaa, vaan siihen tulee puuttua heti. Oikeanlainen riitojen ja konfliktien ratkaisu on jo osa kiusaamisen ehkäisemistä. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 10.)

Kiusaamisen ehkäisemisen tulisi sisällyttää arjen pedagogiikkaan, koska kiusaamistilanteet ovat riippuvaisia lapsiryhmän rakenteesta. Päivähoitoyksikön tulee itse määrittellä keinot kiusaamisen ehkäisyyn, koska he tarvitsevat ratkaisutapoja, jotka soveltuvat juuri sillä hetkellä päivähoidossa oleviin lapsiin. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 11.) Kiusaamisen ehkäisemisessä päivähoidossa tulisi lasten keskuudessa painottaa tapa- ja moraalikasvatusta, lasten osallisuuden vahvistamista, vertaissuhteiden ja sosiaalisten taitojen tukemista sekä aggression hallinnan tukemista (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 45–53). Sopimattomien toiminta- ja vuorovaikutustapojen tunnistaminen on tärkeää. Ohjaamalla ja opettamalla aikuiset pyrkivät siihen, että lapsi oppii toimintatapoja, joilla hän tulee hyväksytyksi ryhmässä ja saa myönteisiä kokemuksia vuorovaikutuksesta. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 10–11.)

Aikuinen voi omalla käytöksellään vaikuttaa kiusaamisilmiön olemassa oloon, koska kiusaamisen ehkäiseminen perustuu aikuisen omien asenteiden tarkistamiseen sekä suhtautumiseen lapsiin, lapsiryhmään ja työyhteisöön. Aikuisen kuuluu kantaa vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta ja niiden ehkäisemisestä. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 10.) Aikuisen tulee mallintaa lapsille kiusaamistilanteiden ratkaisukeinoja ja kertoa positiivisista tavoista ratkaista niitä. Lisäksi kiusaamistilanteiden ehkäisemisen kannalta on tärkeää opettaa lapsia tunnistamaan eri tunteita. (Levine & Tamburrino 2014, 276.) Toimiva kasvatuskumppanuus, aikuisten sitoutuminen lapsiryhmään ja heidän oma tasa-arvoa kunnioittava asenteensa ovat myös merkittäviä. Kiusaamisen ehkäisemistyössä on lisäksi huomioitava johtajuus, koulutukset ja varhaiskasvatussuunnitelmat. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 45–53.)

5.3 Kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttumisella tarkoitetaan jonkun ulkopuolisen, kuten aikuisen, väliintuloa kiusaamistilanteessa. Tällöin aikuinen näyttää lapselle selkeästi, että kiusaaminen ja siihen liittyvä käytös ei ole hyväksyttävää. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 19.) Kiusaaminen tulee tunnistaa ja siihen tulee puuttua jo pienten lasten kohdalla, koska siten kiusaamista voidaan tulevaisuudessa vähentää. Puuttumalla kiusaamiseen lapselle luodaan turvallinen ympäristö ja kulttuuri, jossa lapsi voi kasvaa ja oppia. (Levine & Tamburri-no 2014, 276.)

Pienten lasten kiusaamiseen on suhteellisen helppo puuttua, sillä alle kouluikäisten lasten kiusaaminen ei ole vielä jatkunut vuosia eivätkä roolit ole vielä vakiintuneet. Lasten identiteetti ei ole myöskään muovautunut kiusatuksi tai kiusaajaksi, joten aikuinen pysyy vielä vaikuttamaan siihen. Sosiaaliset suhteet ovat lisäksi helpommin ymmärrettävissä vielä pienten lasten keskuudessa kuin kouluikäisillä. Lapsille aikuisen rooli on merkittävä kiusaamistilanteista kerrottaessa. Lapsen on helppo puhua taitavalle ja empaattiselle aikuiselle, jolloin myös kiusaamistilanteet tulevat herkemmin ilmi ja niihin osataan puuttua. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 19.)

Kaikki konflikti- ja kiusaamistapaukset ovat erilaisia, joten lasten välisiin konflikteihin ja riitoihin tulee puuttua tilanteen vaatimalla keinolla. On hankalaa laatia ratkaisumalleja ja keinoja, jotka sopivat kaikkiin kiusaamistilanteisiin. Lasten tunteminen ja tilanteen havainnointi ovat edellytyksiä oikeanlaisen toimintamuodon käytölle. Kiusaamiseen puuttumiseen tulee luoda toimintamuoto, jossa jokaisella osapuolella on tiedossa tilanteen kulku. Tässä osapuolilla tarkoitetaan päivähoiton työntekijöitä, vanhempia ja lapsia. Vanhempien on tiedettävä keneen he voivat ottaa yhteyttä ja kuinka henkilökunta aikoo tilanteen selvittää. Lisäksi vanhempien tulee tietää tilanteen tiedottamistavoista, omasta osallisuudestaan tapahtuneen käsittelyssä sekä tilanteen seurannasta. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 19–20.)

Aikuisen tulee tuntea lapsiryhmänsä riittävän hyvin, jotta hän osaa puuttua kiusaamiseen. Lapset reagoivat kiusaamistilanteissa eri tavoin. Yksi lapsi saattaa sietää toistuvaakin epäsopivaa käytöstä, kun toinen kokee saman tilanteen heti loukkaavaksi. Esim. kiusatuksi joutunut lapsi ei välttämättä halua leikkiin mukaan tai kertoo, etteivät teot

häiritse häntä. Tämä käytös voi olla lapsen keino selviytyä tilanteesta ja välttää häpeän tunne. Pienten lasten keskuudessa aikuisen väliintulo ja maininta lapsen sopimattomasta käytöksestä kiusaamistilanteissa useimmiten riittää kiusaamiseen puuttumiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 20.)

Kiusaamiseen ja riitojen ratkaisuun käytetään erilaisia tapoja. Riitatilanteissa lapset ovat usein tasavertaisessa asemassa toisin kuin kiusaamistilanteissa, joissa uhri ei pysty puolustamaan itseään. Aikuisen tulee olla tietoinen kiusaamisilmiön ominaisuuksista ja havainnoida tilanteita siten, että hän tunnistaa kiusaamisen ja riitelyn eron. Riitatilanteet ovat lapsille hyviä mahdollisuuksia harjoitella sosiaalisia taitoja, kuten kompromissien tekemistä, toisen mielipiteen kuuntelemista ja oman mielipiteen esille tuomista. Tällöin riittää, että aikuinen pysyttelee taka-alalla ja ohjailee tilannetta tarvittaessa. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 20–21.)

Kiusaamistilanteissa sen sijaan aikuisen tulee aina selvittää tilanne kunnolla ja järjestää tilanteen päättymisen varmistamiseksi seuranta. Seuranta kannattaa tehdä kirjallisesti, jotta siitä jää dokumentti. Seurannassa on hyvä kysyä lasten ja vanhempien mielipidettä tilanteesta ja tilanteen loppumisesta. Päiväkodin työntekijöiden tulee ottaa yhteyttä erityislastentarhanopettajaan, oppilashuoltoon, neuvolaan tai psykologiin, jos he tuntevat tarvitsevansa apua kiusaamistilanteiden lopettamisessa. Vanhemmille tulee myös tarjota ulkopuolista tukea ja mahdollisuutta ratkoa tilanteita ammattilaisen kanssa. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 20–21.)

Pohdittaessa kiusaamistilanteiden seuraamuksia on tärkeää arvioida, millaisesta tuesta ja avusta kiusaaja, kiusattu sekä sivulliset hyötyvät. Kirves ja Stoor-Grennerin mukaan aikuisen tulee perehtyä lapsen tarpeisiin ja niihin taustatekijöihin, jotka aiheuttavat lapselle toistuvasti huonoa käytöstä. Aikuisen tulee pyrkiä muuttamaan lapsen toimintatapoja hyväksyttäväksi. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 22.)

6 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TOTEUTUS

Kiusaaminen voi aiheuttaa pitkäaikaisia, vakavia seurauksia lapsen kasvulle ja kehitykselle, joten on tärkeää ehkäistä kiusaamista ja puuttua siihen. Aiheen merkittävyyden ja tärkeyden vuoksi opinnäytetyömme tavoitteena on varhainen puuttuminen ja kiusaamisen ehkäiseminen. Päiväkotiympäristö valikoitui tutkimusympäristöksi, koska meidän ryhmästämme jokaisella on työntekijänä kokemusta päiväkodissa tapahtuvasta lasten välisistä kiusaamistilanteista. Lisäksi ryhmässämme jokainen meistä suorittaa sosionomiopintoihin sisältyvän lastentarhanopettajan kelpoisuuden. Tulevina ammattilaisina meidän tulee tietää keinoja, joilla kiusaamista voidaan ehkäistä ja siihen voidaan puuttua, jotta lapsen hyvä ja turvallinen kasvu mahdollistuu. Opinnäytetyömme aiheena ovat esiopetusikäiset lapset, sillä esiopetusiässä lapsi on alttiina mallintamaan ja sisäistämään erilaisia vuorovaikutus- ja toimintatapoja.

6.1 Tutkimustehtävä ja kysymykset

Tutkimustehtävänä oli selvittää, miten työntekijät ja vanhemmat suhtautuvat esiopetusikäisten lasten väliseen kiusaamiseen. Tarkoituksenamme oli tutkia, miten esiopetuksen työntekijät ja esiopetusikäisten lasten vanhemmat määrittelevät kiusaamisen sekä millä tavoin ja kuinka paljon kiusaamista esiintyy esiopetuksessa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää toimivan kasvatuskumppanuuden merkitystä kiusaamistilanteissa. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Miten esiopetuksen työntekijät ja esiopetusikäisten lasten vanhemmat määrittelevät kiusaamisen ja miten he kiusaamiseen suhtautuvat?
 - Mitä työntekijöiden ja vanhempien mielestä kiusaaminen on?
 - Miten kiusaaminen on ilmennyt esiopetuksessa ja miten kiusaamistilanteissa on menetelty?
2. Millainen merkitys kasvatuskumppanuudella on työntekijöiden ja vanhempien mielestä kiusaamistilanteissa?
 - Kuinka kasvatuskumppanuus toimii ja kuinka sen toivoisi toimivan?

3. Millaisia toiveita esiopetuksen työntekijöillä ja vanhemmilla on kiusaamisen suhteen?
- Onko kiusaamisen muoto ja määrä muuttunut lähivuosina? Mitä tulisi huomioida tulevaisuudessa?
 - Millainen näkemys työntekijöillä ja vanhemmilla on kiusaamisen ehkäisemisestä ja kiusaamiseen puuttumisesta?

Tutkimuskysymykset pohjautuvat jo olemassa olevaan teorian tietoon sekä omakohtaiseen kokemukseemme lasten välisestä kiusaamisesta työskennellessämme päiväkodissa. Tämän tutkimuksen yleisenä tarkoituksena oli löytää uusia, nykyaikaisia keinoja puuttua päiväkodissa ilmenneisiin kiusaamistilanteisiin ja näin ollen ehkäistä mahdollista koulukiusaamista. Koulukiusaamisesta on tehty paljon tutkimuksia ja se on ollut usein mediassa pinnalla. Sen sijaan päiväkodissa tapahtuva kiusaaminen on jäänyt koulu-kiusaamista vähemmälle huomiolle, joten lähtökohtamme oli tuoda sitä esille. Tarkoituksenamme on painottaa päiväkodin turvallisuuden ja mukavuuden merkitystä huomioidamalla lapsen yksilöllisyys sekä arvokas ja tasavertainen kohtelu ilman minkäänlaista syrjintää. Ohjaamalla ja opettamalla lapsille päiväkodissa toimivia vuorovaikutus- ja toimintatapoja, lapsen valmiudet kohdata erilaisia haasteita koulumaailmassa paranevat. Lisäksi tavoittelimme sitä, että päiväkodissa korostettaisiin kasvatuskumppanuuden merkitystä kiusaamistilanteissa, jolloin yhteistyöstä tulisi entistä johdonmukaisempaa ja tavoitteellisempaa.

6.2 Tutkimusmenetelmän ja kohdejoukon valinta

Tutkimuskysymykset määrittelevät tutkimusmenetelmän valinnan. Toisinaan menetelmien yhdistäminen on mahdollista ja ne täydentävät toisiaan. (Heikkilä 2008, 16–17.) Tutkimukseemme soveltui sekä kvalitatiivinen eli laadullinen ja kvantitatiivinen eli määrällinen menetelmä, koska ne tukivat toisiaan ja siten parhaiten vastasivat tutkimuskysymyksiimme. Päämenetelmäksemme valikoitui laadullinen menetelmä, koska se tuki määrällistä paremmin tutkimuksemme tavoitetta. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään huomioimaan kohde kokonaisvaltaisesti. Nimensä mukaisesti määrällisen tutkimuksen kohdistuessa määrään laadullinen painottaa laatua. Laadullinen tutkimus kirjoitetaan analysoiden havaintoainesta, hakien seli-

tysmalleja ja kehittären teoreettisia nÄkemyksiÄ läpi prosessin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusote on induktiivinen, eli siinä havainnoidaan yksityisiä asioita ja päädytään yleisiin merkityksiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 266.) Laadullisella menetelmällä tavoittelimme kokemukseen perustuvaa ja laaja-alaista tietoa sekä uusia näkökulmia kiusaamiseen.

Määrällisen menetelmän avulla pystytään kartoittamaan olemassa oleva tilanne tutkittavasta asiasta, mutta se ei mahdollista asioiden syiden riittävää ilmenemistä. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto on usein tekstimuodossa, kun taas määrällisessä tutkimuksessa aineistoa kerätään strukturoidummin. (Heikkilä 2008, 16–17.) Laadullisen tutkimusmenetelmän lisäksi hyödynsimme osaksi määrällistä tutkimusmenetelmää, sillä määrien selvittäminen vaikutti oleellisesti tutkimuksen tuloksiin. Käytimme kyseistä tutkimusmenetelmää selvittämällä mm. kuinka paljon kiusaamista esiintyy esiopetuksessa. Tarkoituksenamme ei siis ollut yleistää tuloksia määrällisesti, vaan määrät auttavat meitä ja lukijaa ymmärtämään juuri tämän tutkimuksen tuloksia. Vilkan mukaan määrällinen tutkimus antaa yleisen kuvan mitattavien ominaisuuksien välisistä suhteista ja eroista. Määrällisessä tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan numeerisesti. Tutkija saa aineistonsa numeroina tai hän muokkaa laadullisen aineiston numeeriseen muotoon. Määrällinen tutkimusmenetelmä vastaa kysymyksiin kuinka moni, kuinka paljon ja kuinka usein. (Vilka 2007, 13–14.)

Määrälliseen tutkimukseen, ja osittain myös laadulliseen tutkimukseen, kuuluvat keskeisesti taulukot ja kuviot. Taulukkoa käytetään, kun numerotietoa on paljon ja se halutaan esittää tarkasti. Kuvioita käytetään useimmiten tuottamaan nopeasti luettavaa tietoa, antamaan yleiskuva jakaumasta tai havainnollistamaan ja painottamaan tietoa tai tiedon laadullisia ominaisuuksia. Numeeriset ja graafiset vastausten esitystavat eivät ole riittäviä esittämään tutkimuksen tuloksia, vaan ne havainnollistavat ja lisäävät tekstin ymmärtämistä. (Vilka 2007, 135–136.) Taulukoiden ja pylväskuvioiden avulla selkeytämme tulososiota ja havainnollistamme vastauksista saamaamme tietoa. Teimme taulukot ja kuviot Microsoft Office Word -tekstinkäsittelyohjelmalla.

Laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukko valitaan harkiten ja huolella (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Valitsimme kohdejoukoksemme kolme päiväkotia eri maakunnista. Näin jokainen meistä sai kokemuksen olla yhteydessä päiväkoteihin tutkimuksen myötä. Py-

rimme pitämään vastaajien tunnistettavuuden mahdollisimman salassa, joten valitsimme päiväkodit eri maakunnista. Etelä-Savosta saimme yhteistyökumppanin tutkimukseen mukaan heti. Sen sijaan Etelä-Karjalassa lupa-asiat hankaloittivat asiassa etenemistä ja Keski-Suomesta ei aluksi löytynyt halukasta päiväkotia mukaan yhteistyöhön. Sinnikkään yrityksemme tuloksena saimme kuitenkin myös Keski-Suomesta päiväkodin osallistumaan tutkimukseemme. Näimme paljon vaivaa Etelä-Karjalan lupa-asioiden selvityksessä ja täytimme useita eri papereita, kunnes saimme kunnan suostumuksen ja pääsimme toteuttamaan tutkimusta myös kolmanteen päiväkotiin.

Painotimme päiväkodeille niiden täydellistä anonymiteettiä koko prosessin ajan, sillä uskoimme aiheen olevan joillekin vastaajista arka ja henkilökohtainen. Tämän vuoksi emme missään vaiheessa opinnäytetyössämme mainitse tutkimukseen osallistuneita päiväkoteja nimeltä, jätimme myös paikkakunnat mainitsematta. Tutkimuksemme kysymykset teimme esiopetuksessa toimiville työntekijöille ja esiopetusikäisten lasten vanhemmille.

6.3 Tutkimusaineiston keruu ja käsittely

Tutkimuksen tavoitteiden toteuttamiseksi teimme tutkimuksen kyselyllä (LIITE 3. ja LIITE 4.). Hirsjärven ym. (2009, 193–195) sekä Vallin (2001, 101) mukaan kysely on aineistonkeruumenetelmä, joka sopii sekä laadulliseen että määrälliseen tutkimusmenetelmään. Kyselytutkimuksen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto ja tutkimukseen on mahdollista saada useita henkilöitä sekä kysyä monia asioita. Tutkimuksen luotettavuutta lisää kyselyiden esittäminen kaikille vastaajille samassa muodossa. Vastajaalla on myös mahdollisuus vastata kyselyyn itselleen parhaaseen aikaan sekä miettiä rauhassa vastauksiaan. Kyselytutkimusta hyödyntäen tutkija voi olla etäällä tutkittavasta. Tällöin tutkimus ei välttämättä edellytä läheistä kontaktia kohderyhmään eikä tutkija omalla olemuksellaan pysty vaikuttamaan vastauksiin toisin kuin haastattelussa.

Kyselyn käyttöön aineistonkeruumenetelmänä liittyy myös heikkouksia. Kyselyiden tuottamaa aineistoa pidetään usein pinnallisena. Ei ole tietoa, kuinka hyvin vastaajat ovat perillä kysytystä aiheesta ja kuinka rehellisesti he kyselyyn vastaavat.

Hyvän kyselylomakkeen laatiminen on haastavaa, koska se vie aikaa ja vaatii monenlaista tietotaitoa. Lomakkeeseen laadinnan ollessa huono kysymysten väärinymmärrys kasvaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 195.)

Kyseinen aineistonkeruumenetelmä sopi meille, koska se mahdollisti meitä toteuttamaan kyselyt etänä ja toistemme aikatauluista riippumatta. Uskomme, että aihe on joillekin vastaajille arkaluontoinen, joten läsnäolomme olisi saattanut vääristää tulosten luotettavuutta. Kysely mahdollisti lisäksi sen, että vastaajat saivat rauhassa miettiä arkaa aihetta ja vastata heille sopivimpana aikana. Olimme varautuneet täydentämään tutkimusaineistoamme tarvittaessa haastatteluilla, mutta saatuamme kyselyllä tutkimuksemme kannalta riittävän kattavasti vastauksia, koimme haastattelut tarpeettomiksi.

Teimme kyselyt valmiiksi sähköisellä kysely- ja raportointityökalulla, Webropolilla, huhtikuussa 2015. Kyselyn muodoksi valitsimme postikyselyä muistuttavan muodon. Hirsjärven ym. mukaan lähellä postikyselyn muotoa on kysely, jossa lomake lähetetään organisaation instituution tai yhteisön välityksellä (Hirsjärvi ym. 2009, 196). Toimitimme kyselyt vastaajille päiväkotien henkilökunnan välityksellä, koska aikataulullisista syistä meidän ei olisi ollut mahdollista tavata jokaisen lapsen vanhempia.

Ennen kyselyjen toimittamista tiedustelimme esiopetuksen työntekijöiltä heidän halukkuuttaan vastata kyselyyn paperiversiona tai vaihtoehtoisesti sähköisesti Webropol-linkin kautta. Kysyimme esiopetuksen työntekijöiltä myös, millä tavalla he arvelivat vanhempien mieluiten vastaavan. Etukäteistiedustelulla pyrimme siihen, että vastausprosentti nousisi mahdollisimman korkeaksi eikä aineistosta tulisi liian suppea tavoitteisiin nähden. Toimitimme kyselyt päiväkoteihin huhti-toukokuussa 2015. Päiväkotien toiveiden mukaisesti veimme kyselylomakkeet itse paperiversioina kaksiiin päiväkoteihin, joissa esiopetuksen työntekijät toimittivat kyselyt vanhemmille. Kolmanteen päiväkotiin toimitimme Webropol-linkit johtajalle, joka jakoi ne esiopetuksen työntekijöille ja vanhemmille Wilmassa tai sähköpostilla. Wilma on kouluissa ja esiopetuksessa käytettävä hallinto-ohjelma.

Kyselylomakkeiden mukaan laitoimme saatekirjeen (LIITE 1 ja LIITE 2), jossa kerroimme lyhyesti keitä olemme ja mitä tutkimuksemme koskee. Saatekirjeen avulla pyrimme siihen, että esiopetuksen työntekijät ja vanhemmat ymmärtäisivät tutkimuksem-

me tarkoituksen sekä heidän oman osallisuuden merkityksen tutkimuksessamme. Saatekirjeessä mainittiin vastausajaksi tietyt kaksi viikkoa huhti-toukokuusta 2015, päiväkodista riippuen. Haimme paperiversioina toimitetut kyselyt päiväkodeista omien aikataullisten haasteiden vuoksi reilun kahden viikon jälkeen toimituksesta, jolloin vastaajat saivat hieman aikaisempaa enemmän vastausaikaa. Webropol-versiossa rajasimme vastausajan sovitusti kahteen viikkoon. Lähettämämme kyselylinkit ja saatekirjeet olivat kuitenkin hukkuneet päiväkodin johtajan sähköpostitulvaan, eikä hän ehtinyt jakaa kyselyjä esiopetuksen työntekijöille ja vanhemmille oikea-aikaisesti. Vasta lähettämämme muistutusviestin jälkeen johtaja huomasi unohtaneensa jakaa kyselyt, joten sähköisesti vastaaville jäi loppujen lopuksi viikko vastausaikaa. Olisimme omalta osaltamme olleet valmiita pidentämään kyseisen päiväkodin vastausaikaa viikolla, mutta vanhempien käyttöoikeus Wilmaan loppui, koska lukuvuosi päättyi.

Kyselylomakkeet koostuivat strukturoiduista kysymyksistä, sekamuotoisista kysymyksistä, avoimista kysymyksistä ja asteikkoihin perustuvista kysymyksistä. Strukturoitujen ja sekamuotoisten kysymysten avulla pyrimme selvittämään taustatiedot. Lisäksi halusimme tarkentaa tai selventää niillä avoimia kysymyksiä. Heikkilän (2004) mukaan strukturoiduissa eli suljetuissa kysymyksissä vastausvaihtoehdot on annettu valmiiksi ja ne pohjautuvat teoriasta. Niillä tavoitellaan vastausten ja kysymysten vertailukelpoisuutta. (Vilka 2007, 67.) Sekamuotoinen kysymys rakentuu vastausvaihtoehdoista, jotka ovat ennalta määrätty ja vakioitu. Vakiointi tarkoittaa, että jokaiselta vastaajalta kysytään samat asiat, samassa järjestyksessä ja samalla tavalla. Vaihtoehtojen jälkeen on lisäksi vähintään yksi avoin kysymys. Sekamuotoinen kysymys on hyvä vaihtoehto silloin, kun epäillään, ettei kaikkia vastausvaihtoehtoja tiedetä. (Vilka 2007, 28, 62.)

Avoimia kysymyksiä hyödyntämällä toivoimme saavamme uutta ja monipuolista tietoa kiusaamisesta. Avointen kysymysten etuja ovat vastaajan mielipiteen selville saaminen sekä uusien näkökulmien ja ideoiden esiintyminen vastauksissa (Valli 2001, 111). Asteikkoihin perustuvaa kysymystyyppiä tutkimuksessamme edustivat Likertin asteikot. Niiden avulla pyrimme saamaan selville vastaajien mielipiteitä ja kokemuksia kiusaamisesta juuri tiettyjen väittämien kautta. Näin myös välttimme liian pitkän kyselylomakkeen ja varmistimme, että saamme kyselyllä tietoa tutkimuskysymyksiimme liittyen.

Heikkilän (2004) ja Paason (2006) mukaan Likertin asteikko on järjestysasteikko, jonka avulla on mahdollista mitata vastaajan kokemukseen perustuvaa mielipidettä tai asennetta (Vilkka 2007, 46). Mielipide ja asenne ovat kokemukseen perustuvia asioita ja näin ollen laadullisia ominaisuuksia. Asteikkoa on käytetty usein mielipideväittämissä. (Vilkka 2007, 49.)

6.4 Tutkimusaineiston analysointi

Aineiston järjestämisen ensimmäinen vaihe on tietojen tarkistus, jossa aineisto tarkistetaan selvien virheiden ja puuttuvien tietojen kannalta. Esim. jos tutkimuksessa on käytetty postikyselyä, voi olla tarpeellista hylätä joitakin puutteellisia lomakkeita. Toisessa vaiheessa tarkistetaan, onko tietojen täydentämiselle tarvetta. (Hirsjärvi, Remes & Sajaavaara 2009, 221–222.) Saatuamme kaikki vastaukset kokosimme ne Webropoliin, koska Webropol oli vastausten analysoinnin kannalta käytännöllisin vaihtoehto ja sen käyttö tuki meidän aikatauluamme parhaiten. Tämän jälkeen perehdyimme saamiimme vastauksiin lukemalla vastaukset muutaman kerran läpi ja näimme, ettei haastatteluille ollut enää tarvetta.

Aloimme analysoida vastauksia tarkemmin elokuussa 2015. Käytimme aineistomme analysoinnin lähtökohtana sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi perustuu tulkintoihin ja päättelyyn (Tuomi & Sarajärvi 2003, 112). Sisällönanalyysia voidaan pitää laadullisen tutkimusmenetelmän metodina, jossa etsitään merkityksellistä tietoa. Merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia koskeva tieto esitetään sanallisessa muodossa, ei numeerisina tuloksina. (Vilkka 2005, 139–140.) Lähtökohtamme sisällönanalyysissa oli teoriasidonnainen analyysi. Siinä esim. kyselyn avulla saatu aineisto kytkeytyy osittain teoriaan, jolloin teoriaa voidaan pitää analysoinnin etenemisen apuna (Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99). Esim. jaottelimme kiusaamisen muodot teoreettisessa viitekehyksessä fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen ja käytimme näitä muotoja luokitellussamme vastaajien näkemyksiä kiusaamisesta. Tuomen ja Sarajärven mukaan teoriasidonnaisessa analyysissa tutkija ajattelee vaihtelevasti aineistolähtöisen ja valmiin mallin mukaisesti. Hän pyrkii yhdistelemään näitä väkisin tai puoliväkisin ja välillä luovastikin, jolloin lopputuloksena saattaa syntyä jotain uutta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 99.)

Sisällönanalyysin mukainen analyysi alkaa vastausten pelkistämällä, jolloin kaikki epäolennainen jätetään pois. Tämän jälkeen aineisto luokitellaan tiettyihin kategorioihin. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 99, 111.) Kävimme vastaukset yksi kysymys kerrallaan läpi Microsoft Office Word -ohjelmaa ja Google Drive -pilvitalennuspalvelua hyödyntäen. Poistimme vastauksista epäolennaiset asiat, jonka jälkeen aloitimme luokittelun. Luokittelussa maalasimme samaan aiheeseen kuuluvat asiat samanvärisiksi, jonka jälkeen luokittelimme samanväriset teoreettisen viitekehysten mukaisiin luokkiin.

Luokittelusta seuraa aineiston kvantifiointi, eli aineistosta lasketaan, kuinka monta kertaa sama asia esiintyy tutkittavien vastauksissa (Tuomi & Sarajärvi 2003, 117). Lasketuamme saman asian esiintyvyysherrat pääsimme selville siitä, kuinka samankaltaisesti tai eriävästi vastaajat asioita kokivat. Tämän jälkeen kirjoitimme vastaukset tekstimuotoon, kokosimme ne Google Drivelle ja yhtenäistimme vastaukset. Lopuksi teimme joistakin vastauksista havainnollistavia taulukoita ja kuvioita ja kirjoitimme niille selitykset.

6.5 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Tutkimuksessa halutaan välttää virheiden syntymistä, mutta luotettavuus ja pätevyys kuitenkin vaihtelevat tuloksissa. Tutkimuksen teossa tulosten luotettavuutta voidaan arvioida erilaisin menetelmin. Tutkimuksen reliiabiliteetti merkitsee sitä, että mittaustulokset ovat toistettavia eivätkä ne ole sattumanvaraisesti syntyneitä. Jos tutkimus uusitaisiin, tulosten tulisi olla samankaltaisia. Reliabiliteetti voidaan todeta esimerkiksi kahden eri arvioijan samankaltaisilla tuloksilla tai jos yhdeltä henkilöltä saadut tulokset pysyvät samoina kahdella eri tutkimuskerralla. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.)

Tulosten luotettavuudessa on Heikkilän mielestä otettava huomioon otannan koko siten, että mitä pienempi otanta on, sen sattumanvaraisempia ne voivat olla. Kyselytutkimusta tehdessä täytyy huomioida myös mahdollinen poistuma eli kato, joka tarkoittaa kyselyyn vastaamatta jättäneiden määrää. (Heikkilä, 2008, 187, 30.) Tutkimukseemme osallistunut vastaajajoukko jäi vanhempien osalta pieneksi verrattuna lähettämiimme kyselyihin. Työntekijöiden osalta vastausten määrä nousi vanhempia korkeammaksi lähetettyihin kyselyihin verrattuna. On syytä muistaa, että vastausten määrä on suhteellisen

vähäinen verrattuna päiväkotien määrään Suomessa, jolloin tuloksia ei voida yleistää koko Suomea koskevaksi. Tutkimuksemme luotettavuutta lisää se, että olemme pyrkineet selostamaan kaikki tutkimuksen vaiheet tarkasti ja todenperäisesti, kuten Hirsjärven ym. (2009, 232) mukaan on hyvä tehdä.

Tutkimuksen validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän tai mittarin pätevyyttä mitata sitä asiaa, jota tutkimuksessa on ollut tarkoitus selvittää. Hirsjärven ym. (2009) mukaan tutkimuksen validiuteen vaikuttaa esimerkiksi se, ovatko kyselylomakkeisiin vastanneet käsittäneet kysymykset tutkijoiden tarkoittamalla tavalla. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Lisäksi validiutta merkitsee se, onko kysymykset onnistuttu laatimaan siten, että niiden avulla saadaan vastaus tutkimuskysymyksiin. (Heikkilä 2008, 186.)

Kyselyyn vastanneet vanhemmat ja työntekijät vastasivat kysymyksiin, jotka olimme ennalta tarkasti miettineet. Koemme, että suhteellisen pienestä vastausten määrästä huolimatta saimme kyselyjen avulla riittävästi vastauksia asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Heikkilän (2008, 186) teoksessa tuodaan ilmi, että validiuteen liittyy myös tutkimuksen teoriaosuuden peilautuminen tuloksiin. Tässä tutkimuksessa teoreettisesta viitekehystä nousevia asioita pystyi peilaamaan kyselyistä saatuihin tuloksiin.

Määrällisen ja laadullisen tutkimuksen teossa tutkimuksen validiutta pystytään tarkentamaan käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä. Tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöä voidaan nimittää triangulaatioksi. Hirsjärven ym. (2009) sekä Tuomen & Sarajärven (2008) teoksissa Denzin (1970, 1978) mukaan tutkijatriangulaatio on sitä, että tutkimuksen aineistonkeruuseen ja erityisesti tulosten analysointiin ja tulkitsemiseen osallistuu useampia tutkijoita. (Hirsjärvi ym. 2009, 233; Tuomi & Sarajärvi 2008, 144.) Näin ollen tutkimuksemme validiutta lisää se, että olemme tehneet tutkimusta ryhmänä.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

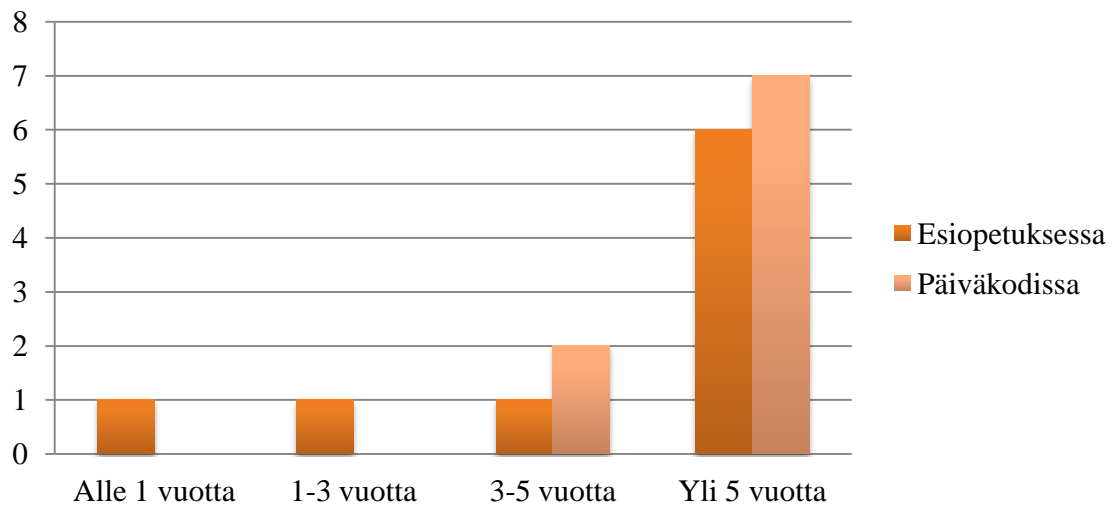
Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten esiopetusryhmän työntekijät ja esiopetusikäisten lasten vanhemmat määrittelevät kiusaamisen ja millä tavoin heidän mielestään esiopetusikäiset lapset kiusaavat toisiaan. Tarkoituksena oli myös selvittää, kuinka kiusaamiseen tulisi puuttua ja miten sitä voitaisiin ehkäistä huomioimalla lapsen sosiaalinen kehitys. Lisäksi tavoitteena oli tutkia toimivan kasvatuskumppanuuden merkitystä kiusaamistilanteissa.

Lähetimme kyselyt esiopetuksen työntekijöille ja esiopetusikäisten lasten vanhemmille kolmeen eri päiväkotiin. Työntekijöille lähetimme yhteensä 13 kyselyä ja heistä yhdeksän (9) vastasi. Näin ollen vastausprosentiksi työntekijöiden kohdalla saimme hieman alle 70 prosenttia. Vanhemmille lähetimme 63 kyselyä ja heistä 21 vastasi, jolloin vastausprosentiksi tuli hieman yli 30 prosenttia.

Kerromme kyselyssä esiin nousseista asioista keskeisimmät ja merkittävimmät ja lisäksi havainnollistamme niitä kuvioilla ja Likertin asteikoista muodostetuilla taulukoilla. Likertin asteikossa vastausvaihtoehdot olivat “täysin eri mieltä”, “jokseenkin eri mieltä”, “jokseenkin samaa mieltä”, “täysin samaa mieltä” ja “en osaa sanoa”. Taulukoiden väittämät on aseteltu samaan muotoon teoreettisen viitekehyksen kanssa. Vastaajien määrä vaihtelee joidenkin kysymysten kohdalla. Mainitsemme jokaisen kysymyksen kohdalla vastaajien määrän, jotta emme johdattaisi lukijaa tarkoituksellisesti ymmärtämään tuloksia väärin. Käytämme tulososiossa vastaajien suoria lainauksia selventämään joitakin tuloksia.

Työntekijöistä viisi (5) kertoi työskentelevänsä lastentarhanopettajana, kolme (3) lastenhoitajana ja yksi avustajana. Alla olevasta kuvioista (KUVIO 2) käy ilmi, että suurin osa vastaajista on työskennellyt yli viisi vuotta sekä esiopetuksessa että päiväkotityössä.

Kuinka kauan olet työskennellyt esiopetuksessa / päiväkodissa?

KUVIO 2. Esiopetuksessa / päiväkodissa työskentelemisen kesto (n=9)

Vanhemmilla oli mahdollisuus vastata lasta koskeviin kysymyksiin myös päivähoiton näkökulmasta. Tätä varten selvitimme vanhemmilta, osallistuuko heidän lapsensa sekä esiopetukseen että päivähoitoon. Suurin osa (14) vastaajien lapsista osallistui molempiin.

7.1 Työntekijöiden ja vanhempien määritelmiä kiusaamisesta

Kiusaamisen määritelmää koskevaan kysymykseen vastasivat kaikki esiopetuksen työntekijöistä. Suurimmassa osassa vastauksista nousi esiin sekä fyysinen että psyykkinen kiusaaminen. Osassa vastauksista mainittiin lisäksi sanallinen kiusaaminen. Hieman alle puolet kysymykseen vastanneista mainitsi kiusaamisen olevan toistuvaa ja heistä kahden mielestä aina samaan lapseen kohdistuvaa.

Työntekijöiden vastauksissa kiusaamisen muodot ilmenivät seuraavasti:

- fyysinen: töniminen, lyöminen ja potkiminen
- psyykkinen: leikeistä pois jättäminen ja puhumattomuus
- sanallinen: nimittely ja ilkkuminen

Työntekijöiden tapaan myös kaikki vanhemmat vastasivat kysymykseen kiusaamisen määritelmästä. Heidän vastauksissaan suurin osa määritteli kiusaamisen psyykkiseksi ja

sanalliseksi kiusaaminen. Fyysinen kiusaaminen mainittiin osassa vastauksista. Yhden vastaajan mielestä kiusaaminen oli systemaattista, eli toistuvaa.

Vanhempien vastauksissa kiusaamisen muodot ilmenivät seuraavasti:

- fyysinen: töniminen, lyöminen, potkiminen, käsiksi käyminen ja tavaroiden ottaminen
- psyykkinen: leikeistä pois jättäminen, uhkailu ja syrjimin
- sanallinen: nimittely, haukkuminen, arvostelu, kommentointi ja lällättely

Selvitimme, ovatko työntekijät huomanneet tyttöjen ja poikien välillä eroa kiusaamislanteissa ja eroavatko työntekijöiden mielestä kiusaaja ja kiusattu joiltakin ominaisuuksiltaan tai toiminnoiltaan toisistaan. Havainnollistimme tuloksia taulukoiden (TAULUKKO 1 ja TAULUKKO 2) avulla.

TAULUKKO 1. Tyttöjen ja poikien eroavaisuudet työntekijöiden mielestä (n=9)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Poikien kiusaamiseen puututaan tyttöjä herkemmin	5	2	2	0	0
Pojat käyttävät tyttöjä enemmän suoraa (lyöminen, potkiminen) kiusaamista	0	1	6	2	0
Tytöt käyttävät poikia enemmän epäsuoraa (juoruilu, leikistä pois sulkeminen) kiusaamista	0	0	5	4	0

Kuten yllä olevasta taulukosta näkyy, työntekijöistä suurin osa oli täysin eri mieltä siitä, että poikien kiusaamiseen puututaan tyttöjä herkemmin. Sen sijaan suurin osa työntekijöistä oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että pojat käyttävät tyttöjä enemmän suoraa kiusaamista ja tytöt käyttävät poikia enemmän epäsuoraa kiusaamista.

TAULUKKO 2. Kiusaajan ja kiusatun eroavaisuudet työntekijöiden mielestä (n=9)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kiusaaja on aina joiltakin ominaisuuksiltaan kiusattua vahvempi	1	3	3	2	0
Kiusatulla on huono itsetunto	1	2	5	1	0
Kiusaaja ja kiusattu saavat yhtä paljon tukea ja turvaa kiusaamistilanteissa	0	2	5	2	0

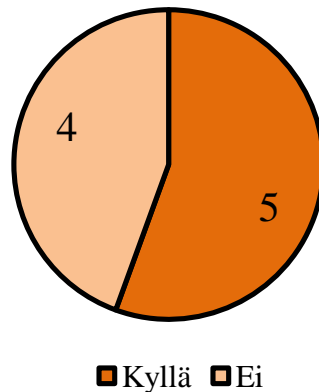
Yllä olevan taulukon mukaan työntekijöiden mielipiteissä näkyy hajontaa kiusaajan ja kiusatun eroavaisuuksista. Eniten hajontaa on huomattavissa väitteestä, että kiusaaja on joiltakin ominaisuuksiltaan kiusattua vahvempi.

7.2 Kiusaamisen esiintyvyys esiopetuksessa

Kyselyyn vastanneista esiopetuksen työntekijöistä hieman yli puolet (5) oli havainnut kiusaamista omassa ryhmässään, kuten alla olevasta kuviosta (KUVIO 3) näkyy. Vastaajien näkemyksen mukaan kiusaaminen oli ilmennyt pääsääntöisesti psyykkisenä. Konkreettisesti tämä näkyi kaikissa vastauksissa leikeistä pois jättämisenä. Fyysisen kiusaamisen muoto mainittiin yli puolissa vastauksissa ja näistä vastauksista kaikissa kerrottiin kiusaamisen tavaksi lyöminen. Muita fyysisen kiusaamisen tapoja olivat mm. töniminen ja leikkien sotkeminen. Hieman alle puolet vastaajista oli huomannut myös sanallista kiusaamista, joka ilmeni vastauksissa nimittelynä. Työntekijöistä yksi kuvaili kiusaamista seuraavanlaisesti:

Lähinnä sellaista, ettei oteta leikkiin tai peliin mukaan, häiritään ja sotetaan toisten leikkejä. Tytöt saattavat piilotella leluja toisilta, puuttuvat toisten tavaroihin tai sanallisesti tai ilmeillä loukkaavat toisia. Jotkut, sekä tytöt että pojat, lyövät tai satuttavat muuten toisiaan, esim. suuttuessaan.

Onko esiopetusryhmässäsi esiintynyt kiusaamista viimeisen vuoden aikana?

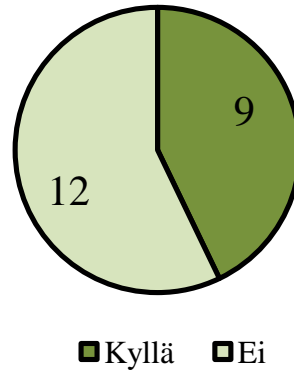

KUVIO 3. Kiusaamisen esiintyvyys esiopetuksessa työntekijöiden mielestä (n=9)

Työntekijöiden mielestä kiusaamista oli esiintynyt eniten vapaissa tilanteissa ja/tai siirtymätilanteissa. Hieman yli puolet vastaajista koki, että kiusaamista esiintyy silloin, kun aikuinen ei ole täysin läsnä. *“Leikkitilanteissa, siirtymätilanteissa (jonoissa), silloin kun aikuinen kääntää selkensä”*, yksi työntekijä oli vastannut. Yllä olevasta kuviosta käy myös ilmi, että hieman alle puolet (4) työntekijöistä ei ollut huomannut kiusaamista ryhmässään.

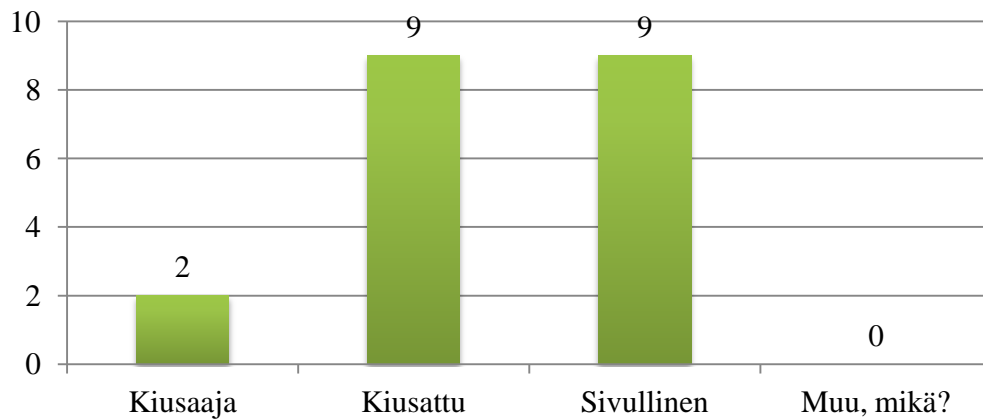
Esiopetusikäisten lasten vanhemmista hieman yli puolet (12) ilmoittivat, ettei heidän lapsensa ole ollut osallisena kiusaamistilanteissa/ -tilanteissa (KUVIO 4). Samasta kuviosta näkyy myös, että hieman alle puolen (9) vastaajien lapsista on ollut mukana kiusaamistilanteissa/ -tilanteissa esiopetuksessa. Näissä kiusaamistilanteissa suurin osa lapsista on ollut kiusatun tai/ja sivullisen roolissa, kuten kuviossa (KUVIO 5) on esitetty. Sama kuvio myös osoittaa, että kaksi lasta on ollut kiusaajan roolissa.

Onko lapsenne ollut mukana kiusaamistilanteessa/ -tilanteissa esiopetuksessa?

KUVIO 4. Lasten osallisuus kiusaamistilanteissa vanhempien mielestä (n=21)

Millainen rooli lapsellanne on ollut kiusaamistilanteessa/ -tilanteissa? Voitte valita useamman vaihtoehdon.

KUVIO 5. Roolit kiusaamistilanteissa vanhempien mielestä (n=20)

Näistä 12 vanhemmasta puolet mainitsi kiusaamistilanteessa esiintyneen fyysistä kiusaamista kuten lyömistä, kuristamista, kiinnipitämistä, tönimistä ja kivien heittelyä. Hieman alle puolet vastaajista mainitsi kiusaamistilanteissa esiintyneen psyykkistä ja sanallista kiusaamista. Psyykkisen kiusaamisen tavoista eniten esille nousivat uhkailu kuten *“lasta on uhattu ‘vetää turpaan’* ja leikin ulkopuolelle jättäminen. Sanallisen

kiusaamisen tavoista yleisimmät olivat nimittely ja arvostelu. Lisäksi yksittäisissä vastauksissa tuli esille mm. samojen kiusaajien toistuva kiusanteko, henkilökunnan poissaolo paikalta kiusaamisen ilmetessä sekä yhteistyökyvyttömyys päiväkodin henkilöstön kanssa. *“Yritän olla yhteistyökykyinen, mutta ilmeisesti se lisää negatiivisten asioiden tiedotusta.”* Vanhemmista hieman alle puolen (9) mielestä kiusaamista ei ole ilmennyt esiopetuksessa viimeisen vuoden aikana.

7.3 Kiusaamisen käsitteleminen lapsiryhmässä

Lasten osallistaminen yleisesti kiusaamistilanteiden käsittelemisessä ilmeni hieman yli puolessa työntekijöiden vastauksissa. Keskusteleminen lasten kanssa mainittiin kiusaamisen käsittelykeinoksi kaikissa esiopetuksen työntekijöiden vastauksissa. *“Keskustellen mietitään keinoja, miten voisi toimia toisin. Mietitään seuraamuksia, esim. anteeksipyttäminen, miten voisi hyvittää teon ym.”* Keskustelua käytetään koko ryhmän kanssa yhteisesti tai niiden lasten kanssa, jotka ovat olleet osallisena kiusaamistilanteessa.

Muita keinoja kiusaamisen käsittelyyn lapsiryhmässä mainittiin hieman alle puolessa vastauksissa. Teatteri, draama ja näytteleminen mainittiin näissä kaikissa. *“Joskus käytetään draamaa havainnollistamaan tilannetta, jossa tapahtuu kiusaamista tai huonoa käytöstä toista kohtaan.”* Edellisistä vastauksista osassa mainittiin vielä kirjat, tarinat, laulut ja kuvien käyttö. *“...teatterin, laulujen ym. avulla tunteiden käsittelyä → miltä tuntuu kiusaaminen ja kiusaamisen kohteena oleminen.”*

7.4 Menettely vaikeissa kiusaamistilanteissa

Kaikki esiopetuksen työntekijät vastasivat käsittelevänsä kiusaamista keskustelemalla. *“Yhdessä kiusaaja - kiusattu - aikuinen puretaan tilannetta ja mietitään parempia toimintatapoja.”* Lisäksi kaikki pitivät tärkeänä kodin ja päiväkodin yhteistyötä. *”Yhteinen linja ja vanhempien osallisuus tosi tärkeää, sekä kaikkien sitoutuminen yhteisiin päätöksiin.”* Työntekijöistä hieman alle puolet mainitsi olevansa valmiita kutsumaan keskusteluihin mukaan tarvittaessa moniammatillisen tiimin, mm. päiväkodin johtajan ja kiertävän erityislastentarhanopettajan sekä ottamaan yhteyden perheneuvolaan van-

hempien luvalla. Lisäksi yksi työntekijä käyttäisi vaikeiden kiusaamistilanteiden käsittelyssä kiusaajan ja kiusatun positiivista huomioimista ja palautteen antoa. *“Vahvistaisin kiusatun itsetuntoa tarjoamalla hänelle tilanteita, joissa hän tuntisi positiivisia ja onnistumisen kokemuksia.”*

Myös suurimmassa osassa esiopetusikäisten lasten vanhempien vastauksissa nousi toive yhteiselle keskustelulle, mahdollisimman nopeasti tilanteen ilmetessä. Osassa vanhempien vastauksissa mainittiin palaverit ulkopuolisten, kuten psykologin, ammattiauttajan tai sosiaaliviranomaisen kanssa. Lisäksi yksittäisissä vastauksissa vanhemmat ehdottivat kiusaavalle lapselle ryhmän vaihtoa ja tarvittaessa päiväkodin vaihtoa, kotitilanteen kartoitusta, etujen, esim. retken menetystä sekä kyseenalaistivat lasten ryhmäkoot. *“Tilanteita ei vähäteltäisi”* ja *“kiusattu ja kiusaaja saavat riittävästi apua”*, olivat jotkut vanhemmat toivoneet.

Havainnollistamme tässä kohtaa taulukoiden (TAULUKKO 3 ja TAULUKKO 4) avulla työntekijöiden ja vanhempien mielipidettä kasvatuskumppanuuden toimivuudesta, sillä sekä työntekijöiden että vanhempien vastauksissa tuli ilmi kasvatuskumppanuuden merkitys.

TAULUKKO 3. Kasvatuskumppanuus työntekijöiden mielestä (n=9)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kasvatuskumppanuus toimii esiopetusikäisten lasten vanhempien kanssa hyvin	0	0	5	4	0
Kiusaamistilanteissa on yhdessä vanhempien kanssa keskustellen pysytty etsimään tilannetta helpottavia ratkaisuja	0	0	6	2	1
VASU-keskustelut ovat tärkeä yhteistyömuoto kasvatuskumppanuuden toteutumisen kannalta	0	0	2	7	0

TAULUKKO 4. Kasvatuskumppanuus vanhempien mielestä (n=21)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kasvatuskumppanuus toimii esiopetuksen työntekijöiden kanssa hyvin	0	2	4	15	0
Keskustelu on helppoa lasta koskevista asioista esiopetuksen työntekijöiden kanssa	0	1	5	15	0
Esiopetuksen työntekijät tiedottavat vanhemmille riittävän hyvin kiusaamistilanteista	1	2	6	9	3
Kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa saa riittävästi tukea ja siitä on mahdollista keskustella esiopetuksen työntekijöiden kanssa	0	1	3	9	8
VASU-keskustelut ovat tärkeä yhteistyömuoto kasvatuskumppanuuden toteutumisen kannalta	0	1	3	16	1

Työntekijöistä kaikki yhtä ”en osaa sanoa” -vastausta lukuun ottamatta oli vastannut olevansa jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä kaikista kasvatuskumppanuuteen liittyvistä väittämistä (TAULUKKO 3). Suurin osa ”täysin samaa mieltä” -vastauksista kohdistui väittämään, että varhaiskasvatuskeskustelut ovat tärkeä yhteistyömuoto kasvatuskumppanuuden kannalta. Vanhempien vastauksissa ilmeni työntekijöihin verrattuna enemmän hajanaisuutta, mutta heistä suurin osa oli täysin samaa mieltä kaikista kasvatuskumppanuuteen liittyvistä väittämistä (TAULUKKO 4). Eniten hajanaisuutta ilmeni väittämään, että esiopetuksen työntekijät tiedottavat vanhemmille riittävän hyvin kiusaamistilanteista. Siinä vastaukset jakautuivat koskien jokaista mieli-
pidettä.

7.5 Kiusaamisen ilmeneminen ennen ja nyt

Suurin osa yhdeksästä esiopetuksen työntekijästä oli sitä mieltä, että kiusaamista on aina ollut, mutta sen muoto on voinut muuttua vuosien varrella. ”*Olen kuullut, että lapset ovat ’raaempia’ kuin ennen, eli muoto on muuttunut. Saatetaan esim. lyödä tosi kovaa.*” ”*Esikoulussa kiusaaminen on harvoin systemaattista.*” Osa työntekijöistä sen sijaan näki, että lasten välinen kiusaaminen on jonkin verran lisääntynyt eikä sitä välttämättä havaita niin herkästi kuin ennen. ”*Nykyään ns. piilokiusaamista ja henkistä kiusaamista.*” Joku työntekijä pohti kiusaamisen lisääntymisen syyksi seuraavia: ”*Lapset turhautuvat helposti, omaehtoisuus on lisääntynyt, lapset ovat väsyneitä, harrastuksia on paljon.*” Yksi työntekijä oli sitä mieltä, että lasten välinen kiusaaminen on heidän kohdallaan vähentynyt, koska siihen on puututtu heti huomattaessa pientäkin kiusaamista. Yksi vastaajista ei ollut ottanut kantaa tähän kysymykseen.

Suurin osa esiopetusikäisten lasten vanhemmista ei osannut ottaa kantaa siihen, onko lasten välinen kiusaaminen muuttunut, lisääntynyt tai vähentynyt. Osa vastaajista oli sitä mieltä, ettei kiusaaminen ole muuttunut tai lisääntynyt, johtuen esim. ”*upeasta henkilökunnasta*”. Kaksi vanhemmista oli havainnut kiusaamisen muuttuneen, riippuen ryhmästä ja vuodesta. ”*Vuonna 200x syntyneen pojan ryhmä on todella vilkas ja haastava eli kaikenlaista sattuu koko ajan. Taas vuonna 200x syntyneen eskariaika oli todella rauhallinen ja ryhmä toimi hyvin.*” Yksi vastaajista koki oman lapsensa kohdalla kiusaamisen vähentyneen, koska asiaan oli puututtu nopeasti ja siitä oli keskusteltu.

7.6 Esiopetusikäisten lasten välisen kiusaamisen ehkäiseminen

Esiopetuksen työntekijöistä kahdeksan (8) toi esille erilaisia tapoja, joiden avulla lasten parissa tapahtuvaa kiusaamista saataisiin ehkäistyä. Puolessa työntekijöiden vastauksissa nousi esille kodin ja vanhempien hyvän kasvatusmallin merkitys. ”*Lasten elämäntilanteista ja kokemuksista johtuvat pahoinvointi, epävarmuus sekä vanhempien epävarmuus vanhempina tarvitsevat tukea, opastusta.*”. Lisäksi osa työntekijöistä nosti tärkeäksi asiaksi aikuisten riittävän henkilömäärän ryhmäkokoon nähden päiväkodissa.

Yksittäisissä vastauksissa työntekijät kokivat tärkeäksi sen, että vanhemmat olisivat tietoisia päiväkodin menetelmästä puuttua kiusaamistilanteisiin. *“Kiireettömyys, turvallisuus ja lämpö!”* yksi työntekijä oli lisäksi kommentoinut.

Esiopetusikäisten lasten vanhemmista 13 oli maininnut keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Suurimmassa osassa vastauksissa nousi kiusaamisen ehkäisykeinoksi ilmi nopea, *”napakka”* puuttuminen heti, kun kiusaamista havaitaan. Vanhemmat kokivat nopean ja tarpeeksi aikaisen puuttumisen edellytykseksi riittävän henkilökunnan ja/tai pienemmät ryhmäkoot. Suurin osa vanhemmista oli myös sitä mieltä, ettei kasvatusvastuu ole vain päiväkodin henkilökunnalla, vaan vanhempien toiminnalla on ensisijainen merkitys sille, millaiset vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot lapselle kasvavat. *”Terveiden roolimallien parissa lapset oppivat elämän pelisäännöt niin kotona, päiväkodissa kuin koulussakin.”* Näitä pelisääntöjä oli vanhempien mielestä hyvä käydä myös suullisesti lapsen kanssa läpi kotona ja päiväkodissa. Myös kodin ja päiväkodin yhteistyö nousi osassa vastauksissa esille. Lisäksi yksi vanhempi oli vastannut, että erityistä tukea tarvitsella tulisi olla avustaja.

Alla olevassa taulukossa (TAULUKKO 5) on kuvattu Likertin asteikolla työntekijöiden näkemys kiusaamisen ehkäisystä ja siihen puuttumisesta. Kaikki vastaajat olivat joko jossain tai täysin samaa mieltä siitä, että kiusaamisen ehkäisy on arjessa tavoitteellista toimintaa ja kiusaamiseen puuttuttaessa otetaan huomioon lapsen yksilöllisyys.

TAULUKKO 5. Kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen työntekijöiden mielestä (n=9)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kiusaamisen ehkäisy arjessamme on tavoitteellista toimintaa	0	0	1	8	0
Kiusaamiseen puuttuttaessa otetaan huomioon lapsen yksilöllisyys	0	0	4	5	0

Myös vanhemmille tarjottiin väittämiä kiusaamisen ehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta. Taulukosta (TAULUKKO 6) käy ilmi, että vanhemmista kaikki olivat täysin samaa mieltä siitä, että kiusaamiseen tulisi puuttua mahdollisimman varhain. Hajanaisuutta ilmeni väittämään, että esiopetuksen työntekijät puuttuvat riittävästi kiusaamiseen sekä väittämään, että esiopetuksessa saamassa kirjallisessa materiaalissa käsitellään kiusaamista. Niissä vastaukset jakaantuivat koskien jokaista mielipidettä. Lisäksi yksi vastaaja oli täysin eri mieltä siitä, että esiopetuksen työntekijät puuttuvat riittävästi kiusaamiseen.

TAULUKKO 6. Kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen vanhempien mielestä (n=21)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kiusaamiseen tulisi puuttua mahdollisimman varhain	0	0	0	21	0
Esiopetuksen työntekijät puuttuvat riittävästi kiusaamiseen	1	1	3	10	6
Esiopetuksen työntekijät pyrkivät toiminnallaan ehkäisemään kiusaamista	0	2	4	13	2
Esiopetuksen työntekijöillä on yhteneväinen linjaus kiusaamiseen puuttuttaessa	0	2	0	8	11
Esiopetuksesta saamassanne kirjallisessa materiaalissa käsitellään kiusaamista	2	5	2	2	10

Lasten ryhmätoimintaa ja esiopetuksen sisältöä koskien esitimme Likertin asteikkoa hyödyntäen väittämiä sekä työntekijöille että vanhemmille. Työntekijöistä suurin osa oli jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä kaikista ryhmätoimintaa käsittelevistä väittämistä (TAULUKKO 7). Eniten hajanaisuutta tuli ryhmäkokoja ja henkilömäärää koskeviin väittämiin, joissa vastauksia tuli kaikkiin mielipiteisiin lukuun ottamatta “en osaa sanoa” -kohtaa. Suurin osa vanhemmista oli vastannut “täysin samaa mieltä”

kaikkiin lapsen esiopetuksen sisältöä koskeviin asioihin (TAULUKKO 8). Lapsenne ryhmässä on tarvittava määrä henkilökuntaa ja lapsenne viettää aikaa muiden esiopetusryhmäläisten kanssa myös vapaa-aikanaan -väittämiin tuli eniten “täysin eri mieltä” tai “jokseenkin eri mieltä” -vastauksia.

TAULUKKO 7. Ryhmätoiminta työntekijöiden mielestä (n=9)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Lasten ryhmäkoot ovat sopivat	2	2	4	1	0
Lasten ryhmissä on tarvittava määrä henkilökuntaa	2	2	4	1	0
Lapsi saa itse valita, osallistuuko hän ohjattuun ryhmäleikkiin	1	3	4	0	1
Lapsilla on päivähoiton aikana mahdollisuus leikkiä yksin	0	1	4	4	0
Lapsilla on päivähoiton aikana mahdollisuus vapaaseen leikkiin	0	0	1	8	0
Lapsi saa valita leikkikaverinsa itse	0	0	5	4	0
Lapsiryhmässäni on myönteinen ja kannustava ilmapiiri	0	0	2	7	0

TAULUKKO 8. Esiopetuksen sisältö vanhempien mielestä (n=21)

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Lapsenne ryhmässä lasten lukumäärä on sopiva	0	0	8	13	0
Lapsenne ryhmässä on tarvittava määrä henkilökuntaa	1	0	8	10	2
Lapsenne lähtee esiopetukseen mielellään	0	2	4	15	0
Esiopetuksen jälkeen lapsenne on hyväntuulinen	1	1	6	13	0
Lapsenne puhuu esiopetuksesta kotonaan	0	2	8	11	0
Lapsellanne on esiopetuksessa kavereita	0	0	2	19	0
Lapsenne viettää aikaa muiden esiopetusryhmäläisten kanssa myös vapaa-aikanaan	1	3	5	12	0

8 TULOSTEN TARKASTELUA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli etsiä vastauksia siihen, kuinka esiopetusikäisten lasten välinen kiusaaminen ilmenee esiopetuksen työntekijöiden ja esiopetusikäisten lasten vanhempien näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää työntekijöiden ja vanhempien keinoja lasten välisen kiusaamisen ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi päiväkodissa sekä selvittää kasvatuskumppanuuden merkitys kiusaamistilanteiden kannalta. Tässä luvussa käsittelemme tutkimustuloksista nousseita johtopäätöksiä. Peilaamme tutkimustuloksia teoreettiseen viitekehykseen sekä määrittelemme tutkimusongelmiin ja tutkimuskysymyksiin.

8.1 Kiusaamisen määrittely tutkimuksen kohteen näkökulmasta

Tulokset osoittavat, että esiopetuksen työntekijöistä ja esiopetusikäisten lasten vanhemmista monet määrittelevät kiusaamisen sen muotojen ja tapojen kautta. Vastauksissa nousi esille fyysisestä kiusaamisesta mm. lyöminen ja töniminen, psyykkisestä kiusaamisesta mm. leikistä pois jättäminen ja sanallisesta kiusaamisesta mm. nimittely. Repo jakaa kuviossaan (ks. KUVIO 1) kiusaamisen muodot fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen, josta kiusaamisen tavat näkyvät yksityiskohtaisemmin (Repo 2013, 74). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden käyttämässä kiusaamisen määritelmässä kiusaaminen nähdään systemaattisena, tahallisenä ja toistuvana samaan henkilöön tai ryhmään kohdistuvana kielteisenä toimintana, joka on sanallista tai fyysistä. Kiusaamiselle ominainen piirre on kiusaajan ja kiusatun välisen voimasuhteen epätasapaino. (Opetushallitus 2010, 41.)

Vastausten ja teoreettisen viitekehyksemme yhteneväisyyksien perusteella voidaan todeta, että työntekijöillä ja vanhemmilla on mielipide siitä, mitä kiusaaminen konkreettisesti on. Tutkimuksessa muutamien sekä työntekijöiden että vanhempien osalta tuli esille toistuvuus ja samaan lapseen kohdistuvuus. Vastausten perusteella voidaan siis todeta, että kaikkien mielestä kiusaaminen ei ole aina toistuvaa ja samaan lapseen kohdistuvaa, toisin kuin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2010) käyttämässä määritelmässä todetaan. Yksilön kokemus kiusaamisesta vaihtelee, sillä joku voi pitää tilan-

netta vain leikkimielisenä, kun toinen kokee tai näkee saman tilanteen kiusaamisen (Hamarus 2012, 21). Kiusaamisella voi olla monenlaisia, vakavia seurauksia lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Joskus yksittäinen kiusaamistapahtuma voi vaikuttaa lapseen suuremmin kuin useat kiusaamistilanteet, etenkin kiusaamisen kohdistuessa lapselle hyvin henkilökohtaiseen asiaan. Lapsen persoona vaikuttaa siihen, kuinka hän tilanteet kokee ja millaisia seurauksia tilanteista aiheutuu. Emme aina voi olla varmoja siitä, miten lapsi tilanteen kokee, joten on tärkeää mieltää myös yksittäiset tapaukset kiusaamiseksi.

Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen tehokkuuden kannalta on myös parempi, että kiusaamista ei aina nähdä toistuvana ja samaan lapseen kohdistuvana. Revon sekä Kirvesen ja Stoor-Grennerin mukaan kiusaamiseen puuttuminen on usein myöhäistä silloin, kun siitä on kerinnyt tulla toistuvaa ja samaan lapseen kohdistuvaa. Tällöin kiusaaminen on jo vaikuttanut kiusaamistilanteissa mukana olleisiin lapsiin ja lapset ovat ehtineet omaksua kiusaamiseen liittyviä rooleja. (Repo 2013, 39; Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 19.) Tässä tapauksessa aikuisen on päästävä entistä syvemmälle lapsen maailmaan ja sitä kautta keksittävä toimivia ratkaisuja kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Pienten lasten keskuudessa kiusaamisen kohde vaihtuu herkästi (Repo 2015, 43). Lapsen voidessa sisäisesti huonosti hänellä ei ole voimavaroja tai keinoja toimia sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, vaan hän turvautuu vetäytymiseen, uhmakkuuteen, hyökkäävyyteen tai muihin negatiivisiin keinoihin (Reivinen & Vähäkylä 2013, 38). Lapsella ja aikuisella voi olla erilainen näkemys kiusaamistilanteesta. Aikuisen tulee pyrkiä huomioimaan lapsen näkemys ja puuttua kiusaamistilanteeseen, sillä muuten lapsi saattaa jatkossa jättää kertomatta kiusaamistilanteista, mikä osaltaan mahdollistaa kiusaamisen jatkumisen ja sen seurausten pitkittymisen.

8.2 Kiusaaminen aikuiselta salassa

Työntekijöiden ja vanhempien vastauksista ilmeni, että kiusaamista on esiintynyt esiopetuksessa viimeisen lukuvuoden aikana (ks. KUVIO 3 ja KUVIO 4). Tämä on merkittävä havainto, sillä se tukee Harjunkosken ja Harjunkosken (1997, 21) väitettä siitä, että kiusaamista on ollut aina olemassa. Päiväkodin toiminnan kannalta yhtä tärkeä ha-

vainto on myös se, että hieman yli puolet vanhemmista ei ollut havainnut kiusaamista lapsensa kohdalla ja hieman alle puolen työntekijän mielestä kiusaamista ei ole ilmennyt esiopetuksessa. Jäimme pohtimaan aikuisten, ja etenkin vanhempien, suhtautumista lapsen osallisuuteen kiusaamistilanteessa sekä sitä, millainen vaikutus vanhempien ajattelutavalla on lapsen tulevaisuuden kannalta. Rehellinen ja avoin suhtautuminen kiusaamistilanteisiin sekä työntekijän että vanhempien osalta auttavat kiusaamistilanteiden selvittämistä ja niiden ehkäisemistä. Sen sijaan aikuisen välttelevä ja tapahtuneen vakavuutta vähättelevä ote voivat sivuuttaa lapsen tarpeet. Tällöin lapsi joutuu käsittelemään tilanteet riittämättömistä taidoistaan huolimatta itsenäisesti ja tuloksena voi olla lapsi, jonka mielen tasapaino järkkyy.

Kiusaamista oli esiintynyt sekä työntekijöiden että vanhempien mielestä fyysisenä, sanallisena ja psyykkisenä. Työntekijöiden mukaan kiusaaminen oli useimmiten psyykkistä esim. leikeistä pois jättämistä, mikä on yhteneväinen tulos Revon aiemman tutkimuksen kanssa. Tutkimus osoitti, että 3-6-vuotiaiden lasten keskuudessa psyykinen kiusaaminen oli yleisintä, sanallinen kiusaaminen toiseksi yleisintä ja fyysinen kiusaaminen vähäisintä (Repo 2015, 80). Revon tutkimuksen tuloksista poiketen vanhemmat olivat sitä mieltä, että esiopetuksessa oli eniten tapahtunut fyysistä kiusaamista, esim. lyömistä.

Pohdimme vanhempien ja työntekijöiden erilaisia näkemyksiä kiusaamisen esiintyvyydestä. Niin kuin edellä olemme tuoneet esille, sekä työntekijät että vanhemmat ovat määritelleet kiusaamisen olevan fyysistä, psyykkistä tai sanallista, joten tämä poissulkee eriävien näkemysten syyksi kiusaamisen määrittelemisen. Sen sijaan yksi syy erilaisiin näkemyksiin voi olla se, että työntekijät näkevät itse kiusaamistilanteet, kun taas vanhempien tietämys pohjautuu enemmän lapsen tai työntekijän kertomuksiin. Toiseksi fyysinen kiusaaminen on helpommin havaittavissa kuin psyykinen, sillä fyysisestä kiusaamisesta jää näkyviä jälkiä esim. vaatteiden repeäminen tai mustelma, kuten Höistad (2003, 80, 82) on todennut. Tämä herättääkin pohtimaan työntekijöiden ja vanhempien välisen tiedonkulun toimivuutta. Mainitsevatko työntekijät vanhemmille jokaisesta kiusaamistilanteesta silloinkin, kun kiusaaminen on jatkuvaa? Päivittäin toistuvat negatiiviset uutiset omasta lapsesta heikentävät vanhemman uskoa lapseensa, päiväkotiin ja itseensä. Epävarmuus vanhemman reaktiosta voi horjuttaa työntekijän uskallusta kertoa lapsen jatkuvista kiusaamistilanteista.

Kiusaamistilanteista keskusteleminen vaatii työntekijältä rohkeutta ja luottamusta vanhempiin. Vanhempien tulisi kyetä luottamaan työntekijän kertomaan. Ilman luottamusta kiusaamistilanteista on vaikea keskustella rakentavasti. (Kaskela & Kekkonen 2006.) Negatiivisten asioiden esille tuominen helpottuu, kun samalla kertaa tuo ilmi lapsen onnistuneet positiiviset hetket päiväkotipäivän ajalta. Vanhemman itsetunto kohenee ja hänen arvostuksensa lasta ja työntekijää kohtaan kasvaa, kun työntekijä muistaa huomioida myös lapsen positiiviset puolet. Päivittäisistä kuulumisten vaihdoista tulee molemmille osapuolille mukava kokemus, kun siinä käyty keskustelu on rakentavaa, positiivista ja toista kunnioittavaa.

Lapset oppivat tiedostamaan, että kiusaaminen on kiellettyä ja aikuinen puuttuu siihen. Tämän vuoksi lapset pyrkivät kiusaamaan silloin, kun aikuinen ei ole läsnä tilanteessa tai hänen huomionsa on kiinnittynyt toisaalle. (Repo 2013.) Vastaaajien mukaan kiusaamista esiintyy eniten vapaissa- ja/tai siirtymätilanteissa. Tulosten perusteella voidaan tehdä päätelmä, että kiusaamista esiintyy eniten silloin, kun aikuinen ei ohjaa toimintaa tai aikuisen huomio on kiinnittynyt yhteen lapseen. Työntekijän olisikin hyvä huomioida omat toimintatapansa ja pohtia työtapojaan, jotta lapset jäisivät mahdollisimman vähän huomiotta. Työntekijä voisi siirtymätilanteisiin keksiä lapsille tekemistä, jotta lapsi ei purkaisu odotuksesta johtuvaa turhautumistaan muihin lapsiin. Esiopetusikäiset lapset ovat innokkaita oma-aloitteisuuteen ja itsenäiseen työskentelyyn. Sitä hyödyntämällä lapsille voisi siirtymä- tai odotustilanteisiin keksiä valmiita leikkejä tai lauluja, joita he saisivat toteuttaa ilman aikuista. Myös aikuisen ns. yllätyskäynnit lapsiryhmän luona voisivat toimia lasten huomion herättäjänä ja heidän keskinäisen kinastelun ja kiusaamisen vähentäjänä.

Tulokset osoittavat (ks. TAULUKKO 1), että työntekijöistä suurimman osan mielestä tytöt käyttävät poikia enemmän epäsuoraa kiusaamista ja pojat käyttävät tyttöjä enemmän suoraa kiusaamista. Salmivallin mukaan tyttöjen ja poikien välisille kiusaamistavoille voidaan antaa muutamia syitä. Ensimmäiseksi hän toteaa, että tytöt ovat usein sosiaalisesti älykkäämpiä kuin pojat ja kiusaavat sen takia epäsuorasti. Toiseksi Salmivalli toteaa, että vertaissuhteet mahdollistavat paremmin tyttöjen epäsuoran ja manipulatiivisen kiusaamisen kuin poikien. Kolmas selitys tyttöjen ja poikien erilaisille kiusaamistavoille tulee kulttuuristamme.

Kulttuurissamme ei hyväksytä tyttöjen fyysistä käyttäytymistä ja tytöt ovat usein poikia fyysisesti heikompia. (Salmivalli 1998, 39–44.) Käsitusten ollessa liian kaavamaisia tyttöjen ja poikien välisistä kiusaamistavoista vaaraksi muodostuu, ettei osata huomata poikkeavia kiusaamistapoja ja siksi kiusaamiseen jää puuttumatta.

8.3 Koko perheen huomioiminen kiusaamistilanteiden käsittelyssä

Omaan lapseen kohdistuva kiusaaminen herättää vanhemmissa monenlaisia tunteita sekä huolta lapsensa hyvinvoinnista. Myös oman lapsen osallisuus kiusaamistilanteessa kiusaajana tai sivullisena voi tuntua vanhemmista rankalta. Vanhemmilta kysyttäessä kaksi oli vastannut heidän lapsensa olleen kiusaamistilanteissa kiusaajan roolissa (ks. KUVIO 5). Tämän vastauksen perusteella voidaan todeta, että kyseiset vanhemmat ovat hyväksyneet ajatuksen siitä, että heidän lapsensa on toiminut kiusaajana. Jotta kiusaamistilanteita voidaan selvittää, on tilanteen tunnistaminen ja sen hyväksyminen ensisijaista. Vanhempien hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että esiopetuksen työntekijät tarjoavat vanhemmille keskusteluja, joissa vanhemmat pääsevät yhdessä työntekijän kanssa purkamaan kiusaamistilanteiden herättämiä ajatuksia. Työntekijän tulee kuitenkin tunnistaa omat resurssinsa ja voimavaransa ja olla tarvittaessa valmis ohjaamaan vanhempia muiden tukipalvelujen piiriin. Näin toimiessaan työntekijä tekee palveluksen vanhemmille ja itselleen.

Tuloksia tarkastellessa ilmeni, että osa työntekijöistä ja vanhemmista olivat valmiita kutsumaan kolmannen tahon esim. kiertävän erityislastentarhanopettajan tai psykologin mukaan kiusaamistilanteiden käsittelemiseen. Kirveksen ja Stoor-Grennerin mukaan päivähoiton työntekijöiden kannattaa ottaa yhteyttä erityislastentarhanopettajaan, oppilashuoltoon, neuvolaan tai psykologiin, jos työntekijät tuntevat tarvitsevansa apua kiusaamistilanteiden lopettamiseksi. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 21.) Käsiteltävän asian ulkopuoliset henkilöt ja eri alojen asiantuntijat pystyvät keskustellen pohtimaan tilanteita eri näkökulmista ja laajentamaan siten vanhempien ja työntekijöiden ymmärrystä kiusaamiseen johtaneista syistä ja sen seurauksista. Ulkopuolinen taho on tarpeen silloin, kun oma ammattitaito tai resurssit eivät enää riitä käsittelemään kiusaamistilanteita.

Toisinaan kiusaamisen syyt voivat löytyä jostain syvältä lapsen menneisyydestä. Lapsi on voinut kokea traumaattisen tilanteen, joka mahdollisesta käsittelystä huolimatta voi nousta myöhemmin mieleen, jolloin lapsen sisäinen paha olo näyttäytyy muuttuneena käytöksensä. Lapsella voi olla myös kehityksessä häiriöitä, minkä vuoksi lapsella ei ole riittävästi keinoja toimia vuorovaikutuksessa ja hän ajautuu hakemaan muiden huomiota kiusaamalla. Joskus negatiivinen käyttäytyminen kohdistuu myös aikuiseen. Aikuisten tulee keskinäisellä yhteistyöllä selvittää lapsen sisäiseen pahaan oloon johtaneet taustatekijät. Kiusaamisen syiden selvittyä on aikuisten mahdollista puuttua kiusaamiseen.

Kirves ja Stoor-Grenner painottavat kiusaamistilanteiden ratkaisuksi lapsen yksilöllistä huomioimista ja aikuisen vakavaa suhtautumista tilanteeseen. Pienten lasten keskuudessa aikuisen puuttuminen kiusaamiseen useimmiten riittää tilanteen ratkaisemiseksi. Aikuisten kertoessa ettei hän hyväksy lapsen toimintaa ja seurattessa tilannetta lapsi saattaa lopettaa kielteisen käytöksen. Kiusaamistilanteiden seuraamuksia pohdittaessa on tärkeää huomioida yksilöllisesti sekä kiusaajan että kiusatun avun ja tuen tarpeet. Aikuisten tulee perehtyä lapsen tarpeisiin ja niihin taustatekijöihin, jotka aiheuttavat lapselle toistuvasti negatiivista käytöstä. Lisäksi aikuisen tehtävänä on pyrkiä muuttamaan lapsen toimintatapoja hyväksyttäväksi. (Kirves ja Stoor-Grenner i.a.b, 20, 22.) Joskus kiusaamistilanteet vaikuttavat myös sivullisiin ja heidän toimintaansa, joten yhtä tärkeää on huomioida myös sivullisten osuus ja tuen tarve.

Yksittäisissä vanhempien vastauksissa kiusaamistilanteissa kiusaajalle tulisi tehdä koti-tilanteen kartoitus, viedä kiusaajalta etuja tai hänen tulisi vaihtaa päiväkotia. Jäimme pohtimaan syitä näiden vanhempien ehdotuksille kiusaamistilanteiden ratkaisemiseksi. Pohdimme myös, tiedostavatko kyseiset vanhemmat, että kiusaaminen on oire jostakin. Kiusaaja ei koskaan kiusaa ilman syytä, sillä käyttäytymisen taustalla vaikuttavat esim. lapsen sisäinen paha olo, huomionhaku tai yritys päästä vertaisryhmään. Rankaisu ei ole toimiva eikä suositeltava lasten kasvatusmuoto. Tunteen mennessä toiminnan edelle on vaarana, että tilanne vain pahenee entisestään.

Vanhempien tietoisuutta kiusaamisen käsittelemisestä päiväkodissa voitaisiin lisätä esiopetuksessa jaettavassa materiaalissa sekä vanhempainilloissa. Myös kiusaamiskyselyjen säännöllinen toteuttaminen voisi herättää vanhempia pohtimaan kiusaamisen vaikutuksia sekä havaitsemaan kiusaamista entistä herkemmin.

Vanhempien ja työntekijöiden yhdessä laatimat säännöt kiusaamistilanteista luovat luotamusta päiväkodin ja vanhempien välillä sekä lisäävät lapsen turvallisuutta päiväkodissa.

Kiusaamistilanteita käsitellään päiväkodissa myös lasten kanssa. Työntekijöiden vastauksissa kiusaamistilanteiden käsittelyssä tärkeäksi koettiin lasten osallistaminen ja keskustelu. Muutamissa vastauksissa mainittiin erikseen myös luovia menetelmiä, kuten draama, tarinat, laulut ja kuvat. Vaikuttaa siltä, että työntekijät huomioivat lapset kiusaamistilanteiden käsittelyssä ja he käyttävät sellaisia toimintatapoja, joiden kautta lapsi ymmärtää tapahtuneen. Pelkkä keskusteleminen lapsen kanssa ei vielä havainnollista riittävästi lasta ymmärtämään tapahtumaa ja sen seurauksia, vaan lapsen ymmärryksen voi saavuttaa mahdollisimman monipuolisella ja lapsilähtöisellä toiminnalla.

8.4 Kasvatuskumppanuus ja dialogisuus kiusaamistilanteiden käsittelyssä

Työntekijöiden mielipiteissä (ks. TAULUKKO 3) painottui, että kasvatuskumppanuus on melko toimivaa ja kiusaamistilanteisiin on pystytty vanhempien kanssa yhdessä etsimään ratkaisuja melko hyvin. Vanhempien mielipiteissä (ks. TAULUKKO 4) kasvatuskumppanuuden toimivuudesta oli työntekijöitä enemmän hajontaa. Vanhemmista kuitenkin suurin osa oli sitä mieltä, että kasvatuskumppanuus toimii hyvin ja kasvatuskumppanuus toimii myös kiusaamistilanteissa. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan tehdä päätelmä, että kasvatuskumppanuus on suurimmaksi osaksi toimivaa esiopetuksessa ja se on huomattu kiusaamistilanteissa merkittäväksi yhteistyömuodoksi. Kaskelan ja Kekkonen mukaan kasvatuskumppanuuden toteuttaminen tulisi olla jokapäiväistä ja päävastuu keskusteluyhteyden avaamisesta on työntekijällä. Keskustelun tapahtuessa arjessa päivittäin vaikeiden asioiden esille tuominen helpottuu ja niistä voidaan keskustella myönteiseen sävyyn (Kaskela & Kekkonen 2006, 45–46).

Jämme pohtimaan vanhempien mielipiteiden hajontaa kasvatuskumppanuuden toimivuudesta. Vanhemmista voi tuntua vaikealle tieto siitä, että oma lapsi on ollut osallisena kiusaamistilanteessa joko kiusattuna, kiusaajana tai sivullisena. Asioiden toteaminen rehellisesti ja ilman syyllistämistä on tärkeää. Keskenään ristiriitainen verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä vaikuttaa viestin ymmärtämiseen. Työntekijän täytyykin kiin-

nittää huomiota omaan tapaansa ilmaista ja kertoa hankalista asioista. Lapsen näkökulmasta ja toimivan kasvatuskumppanuuden kannalta on tärkeää osata huomioida lapseen liittyvät merkitykselliset seikat ja tuoda ne keskusteluissa esiin rakentavalla tavalla. Tässä työntekijän tunne- ja ammattitaidolla on ratkaiseva merkitys.

Varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut (VASU-keskustelut) avaavat mahdollisuuden yksilöllisen tiedon jakamiseen lapsesta (Kaskela & Kekkonen 2006, 45). Tuloksista voidaan tehdä huomio, että työntekijät ja vanhemmat pitävät VASU-keskusteluja tärkeänä yhteistyömuotona kasvatuskumppanuuden toteutumisen kannalta. Lapsen toiminta- ja vuorovaikutustapojen tunteminen auttaa aikuista havaitsemaan tilanteita, joissa lapsen käytös poikkeaa normaalista ja lapsi tarvitsee aikuisen tukea tilanteen selvittämiseksi. Työntekijän ja vanhemman yhteiset VASU-keskustelut sekä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmakeskustelut (LEOPS-keskustelut) antavat heille tilaisuuden tutustua toisiinsa. Näissä tilaisuuksissa on mahdollista käydä keskustelua päiväkodin ja perheen sisäisistä arvoista, rutiineista ja säännöistä. Nämä asiat voivat heijastua lasten välisiin suhteisiin päiväkodissa. Päiväkodin ja perheen toimintatapojen tunteminen mahdollistavat löytämään lapsen kasvatukselle yhteisen tavoitteen.

Dialoginen keskustelu on yksi kasvatuskumppanuuteen tarvittavista periaatteista. Kiusaamistilanteiden ratkaisemisen kannalta on hyvä ylläpitää vanhempien kanssa avointa keskusteluyhteyttä. (Kaskela & Kekkonen 2006.) Työntekijät ja vanhemmat korostivat keskustelun merkitystä kasvatuskumppanuuden toteutumisessa. Keskustelu on tärkeää kiusaamistilanteiden selvittelyssä ja ratkaisujen pohtimisessa. Työntekijän on ammattinakin vuoksi osattava dialogisen keskustelun periaatteet. Varhaiskasvatukseen suuntautuneiden opiskelijoiden koulutuksissa dialogisen keskustelun periaatteiden osaamista olisi syytä painottaa. Taitavasti toteutettu työntekijöiden ja vanhempien keskinäinen vuorovaikutus lisää ja vahvistaa sekä kasvatuskumppanuutta että lapsen luottamusta ja turvallisuuden tunnetta.

Kasvatuskumppanuuden merkitys korostuu, kun sen tarkoituksiksi asetetaan lapsi (Korhonen 2006). Lapsen osallisuus ja rooli kasvatuskumppanuuden toteutuksessa tulee huomioida, jotta lapsi ei olisi vain keskustelujen kohde vaan yksi toimija siinä.

Tutkimuksen tuloksia ja teoreettista viitekehystä tarkastellessa voidaan siis havaita, että toimivan kasvatuskumppanuuden avulla vanhempien osallisuus toteutuu, jolloin myös lapsen näkökulma tulee huomioiduksi ja kiusaamistilanteiden käsittelystä tulee entistä tehokkaampaa.

8.5 Kiusaamistilanteiden yksilöllinen huomioiminen

Kaikki konflikti- ja kiusaamistapaukset ovat erilaisia, joten lasten välisiin konflikteihin ja riitoihin tulee puuttua tilanteen vaatimalla tavalla. On hankalaa laatia ratkaisumalleja ja keinoja, jotka sopivat kaikkiin kiusaamistilanteisiin (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 19–20.) Tuloksia tarkastellessa voidaan huomata, että työntekijöiden mielestä kiusaamista on aina ollut, mutta sen muoto on voinut muuttua eikä sitä havaita niin herkästi kuin ennen. *“Esikoulussa kiusaaminen on harvoin systemaattista.”* Osa vanhemmista sen sijaan oli sitä mieltä, että kiusaaminen ei ole muuttunut. Työntekijöiden ja vanhempien eriävistä näkökulmista voidaan tehdä johtopäätös, että lasten parissa työskentelevät havaitsevat kiusaamisen muotoja muita herkemmin. Kiusaamistilanteista eroon pääsemiseksi ja lapsen hyvän kasvun saavuttamiseksi tarvitaan työntekijöiden ja vanhempien välistä kasvatuskumppanuutta, jossa osapuolet kertovat avoimesti toisilleen lapsesta tehdyistä havainnoistaan.

Kiusaamisen muotojen muuttuminen vaikeuttaa entisestään riita- ja kiusaamistilanteen erottamista toisistaan. Lisäksi työntekijöiden voi olla hankala löytää yleisiä kiusaamiseen puuttumisen keinoja, jos he kokevat kiusaamisen muodon muuttuvan ajoittain. Kirveksen ja Stoor-Grennerin mukaan kiusaamisen ehkäisy tulisi sisällyttää arjen pedagogiikkaan, koska kiusaamistilanteet ovat riippuvaisia lapsiryhmän rakenteesta. Päiväkodin tulee itse määritellä keinot kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen, koska työntekijät tarvitsevat ratkaisutapoja, jotka soveltuvat juuri sillä hetkellä päiväkodissa oleviin lapsiin. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 11.) Lapsiryhmää havainnoimalla ja perehtymällä lapseen yksilönä työntekijä oppii tuntemaan ryhmänsä ja havaitsemaan, jos lasten käyttäytymisessä tapahtuu jotain poikkeavaa. Työntekijän kyetessä muuttamaan omaa käsitystään kiusaamisen ilmenemisestä ja sen tavoista nykyhetkeä koskevaksi hän myös kykenee havaitsemaan kiusaamista ja puuttumaan siihen.

Kiusaamisen tunnistaminen ja lapsen käyttäytymisen tunteminen edesauttavat kiusaamiseen nopeaa puuttumista ja näin ollen vähentävät kiusaamista (Levine & Tamburrino 2014, 276; Kirves & Stoor-Grenner i.a.b, 19). Nopea ja napakka kiusaamiseen puuttuminen nousi tärkeimmäksi kiusaamisen ehkäisykeinoksi vanhempien vastauksissa. Esi-merkkinä yksi vanhemmista oli kokenut kiusaamisen vähentyneen esiopetuksen aikana, sillä siihen oli puututtu riittävän ajoissa. Kuten aiemmin kiusaamisen esiintyvyydestä kertoessamme toimme esille, kiusaamisen ehkäisemisen kannalta ei tarvitse odottaa, että kiusaamisesta tulee jatkuvaa, vaan siihen tulee puuttua heti.

Työntekijät ja vanhemmat olivat yhtä mieltä siitä, että kiusaamisen puuttumisen edellytyksenä on aikuisten riittävä henkilömäärä ryhmäkokoon nähden. Tulosten mukaan (ks. TAULUKKO 7 ja TAULUKKO 8) voidaan havaita, etteivät kaikki kuitenkaan olleet samaa mieltä siitä, että nykytilanteen mukaan aikuisten henkilömäärä olisi sopiva ryhmäkokoon nähden. Ryhmäkokoja pienentämällä tai henkilökuntaa lisäämällä kiusaamiseen olisi helpompi puuttua ja kiusaamista saataisiin entisestään vähennettyä. Käytännön tarpeissa ja yhteiskunnan suuntauksissa on kuitenkin havaittavissa ristiriita. Hallitus on lähiaikoina tekemässä päätöksen, jossa lasten lukumäärä aikuista kohden tulisi nostaa yli 3-vuotiaiden lasten kohdalla, ja perustelee ratkaisuaan yhteiskunnan säästöillä. Tämä tarkoittaa sitä, että yhä useampi lapsi päiväkodissa on vaarassa jäädä vaille riittävä huomiota, mikä taas vaikuttaa kiusaamistilanteiden lisääntymiseen ja lapsen mielen tasapainon horjumiseen.

Ympäristöllä, kuten perheellä, koululla ja ystävillä, on suuri merkitys sille, millaiset vuorovaikutustaidot ja sosiaaliset taidot ihmiselle kehittyvät (Kauppila 2005, 129). Kiusaaminen on ilmiö johon vaikuttavat yhteiskunnan moraali ja arvot. Se ei synny pelkästään päiväkodissa tai koulussa. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 10.) Kauppilan sekä Kirveksen ja Stoor-Grennerin näkemykset tukevat tutkimustuloksista tehtävää havaintoa siitä, että vanhempien toiminta ja olotila heijastuvat lapseen ja sitä kautta vaikuttavat lapsen sosiaaliseen kasvuun. Vastauksissa tuli ilmi myös, että vastuu lapsen kasvatuksesta ei kuitenkaan ole vain yhdellä taholla, vaan sekä päiväkotia että vanhemmat ovat merkittävässä roolissa.

Vastausten perusteella voidaan todeta, että merkittäviä tuloksia kiusaamisen vähenemisen kannalta saadaan aikaiseksi silloin, kun jokainen lapsen kanssa toimiva aikuinen panostaa lapseen ja on aidosti läsnä lapselle. Päiväkodille ja vanhemmille täytyy siis löytyä yhteinen linja lapsen kasvatukselle, jotta lapsen hyvä ja turvallinen kasvu mahdollistuu.

Kiusaamisen ehkäisemisessä pyritään vaikuttamaan koko ryhmän toimintaan opettamalla lapsille uusia, myönteisiä tapoja toimia vuorovaikutustilanteissa toisten kanssa. Ohjaamalla ja opettamalla aikuiset pyrkivät siihen, että lapsi oppii toimintatapoja, joilla hän tulee hyväksytyksi ryhmässä ja saa myönteisiä kokemuksia vuorovaikutuksesta. (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 10–11.) Työntekijöistä yksi oli vastauksessaan nostanut esiin kiusaavan ja kiusatun lapsen positiivisen huomioimisen lapsen itsetunnon vahvistamiseksi. Myös Reivinen ja Vähäkylä painottavat, että aikuisen on muistettava positiivisuus koko ajan lapsen kanssa toimiessaan. Aikuisen tulisi enemmän kehua ja kiittää lapsen prososiaalista käyttäytymistä kuin moittia lasta hänen epäonnistuessaan (Reivinen & Vähäkylä 2013, 47.) Kuten aiemmin olemme tuoneet esille, lapsella on kiusaamisen taustalla aina jokin syy, esim. huomionhakuisuus tai oman tahdon esille tuominen. On tärkeää tunnistaa tilanteeseen johtaneita syitä, jotta lasta ei moitittaisi turhaan tai liikaa. Tämän tutkimuksemme osallistuneet päiväkodit ovat havainneet, sillä tutkimuksen mukaan (ks. TAULUKKO 5) työntekijöistä suurimman osan mielestä kiusaamisen ehkäisy on arjessa tavoitteellista toimintaa ja kiusaamiseen puututtaessa otetaan huomioon lapsen yksilöllisyys.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettinen pohdinta ja tarkastelu alkavat heti tutkimuksen alussa, jossa aiheen valintaa täytyy miettiä eettiseltä kannalta ja tutkijoiden tulee kyetä perustelevaan valitsemansa tutkimusaihe (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 24). Tutkimuksemme aihe on ollut eettisesti haastava, koska kiusaaminen on subjektiivinen kokemus ja näkemys. Se on vaatinut meiltä tutkijoilta paljon eettistä pohdintaa tutkimuksen eri vaiheissa. Valitsimme päiväkotikiusaamisen aiheeksi, koska se on vähemmän tutkittu aihe kuin koulukiusaaminen, mutta vähintäänkin yhtä tärkeä.

Tutkimuskyselyjen yhteydessä mukana olleiden saatekirjeiden avulla selvitetään osallistujille tutkimuksen tarkoitukset ja tavoitteet. Tämä kuuluu osaltaan eettisyyteen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Saatekirjeillä (LIITE 1 ja LIITE 2) lisäsimme tutkimuksen luotettavuutta ja painotimme tutkimuksen tärkeyttä ja tarkoituksenmukaisuutta. Hirsjärven ym. mukaan tutkimuksen teossa on kiinnitettävä huomioita tiedonhankintatapoihin ja toimia siinä ihmisarvoa kunnioittavasti. Kaikilla kyselyn saaneilla henkilöillä tulee olla oikeus päättää osallistumisestaan tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 25.) Tutkimuksemme esiopetusikäisten lasten vanhemmat ja esiopetuksen työntekijät ovat voineet itse päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Ymmärrämme, että tutkimuksen aihe on arkaluontoinen ja etenkin vanhempien on voinut olla vaikea vastata kysymyksiin. Vastaaja on joutunut miettimään oman lapsensa kohdalla kiusaamista, kiusaamisen ilmenemistä ja kasvatushenkilökunnan suhtautumista tilanteeseen. Näiden asioiden pohtiminen voi herättää monenlaisia ajatuksia ja tunteita.

Aiheen arkaluontoisuuden takia käytimme aineiston keruussa kyselyä. Toimitimme kyselyt esiopetuksen työntekijöille ja vanhemmille niin, että ne saavuttivat varmasti oikeat ihmiset. Vastaukset tulee Diakonia ammattikorkeakoulun mukaan säilyttää ja käsitellä luottamuksellisesti ja tarkasti, eivätkä ne saa joutua muiden kuin opinnäytetyötä tekevien ryhmäläisten käsiin (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 12–13).

Olemme koko opinnäytetyöprosessin ajan olleet tarkkoja vastausten anonyymista eli vastauksia ei voida yhdistää henkilöihin emmekä ole maininneet tutkimukseen osallistuneita päiväkoteja nimeltä.

Tutkimuksen teossa täytyy myös noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Rehellisyyttä on kertoa avoimesti, mitä tutkimuksella haetaan ja millaisia menetelmiä siinä käytetään. Tuloksia ei saa yleistää, keksiä itse eikä jättää kertomatta. Perehtyneisyys asiaan näkyy sillä, että tutkimukseen osallistuvilla paljastetaan kaikki tutkimukseen liittyvät asiat. (Hirsjärvi ym. 2009, 24–26.) Olemme opinnäytetyössämme perustelleet tekemämme ratkaisut ja pyrkineet täten noudattamaan avointa ja rehellistä tutkijan roolia. Olemme kirjoittaneet kaikki kyselyillä saadut vastaukset auki niitä vääristämättä. Lähteisiin viitatessamme kiinnitimme huomiota viittausten merkkäamistapaan ja pyrimme kirjoittamaan tekstin siten, että siinä eroaa mahdollisimman selkeästi meidän omat ajatuksemme lähdetiedosta. Hirsjärven ym. (2009, 24) mukaan täten kunnioitamme toisten tutkimuksia ja tehtyä työtä.

9.2 Ehdotuksia jatkotutkimuksille

Tutkimme tässä opinnäytetyössämme kiusaamista esiopetuksen työntekijöiden ja esiopetusikäisten lasten vanhempien näkökulmasta, mikä herätti meissä mielenkiinnon tutkia kiusaamista myös lasten näkökulmasta. Lasten näkökulma huomioituna voitaisiin saada selville, mikä on lasten mielestä kiusaamista, ovatko he kokeneet sitä ja millaisia vaikutuksia kiusaamistilanteet ovat lapsille aiheuttaneet. Aikuisilla ja lapsilla voi olla erilainen käsitys kiusaamistilanteista, joten ilman lapsen tuntemista lapsen yksilöllinen kokemus saattaa jäädä vähäiselle huomiolle. Tämä selvitys olisi hyvä tehdä erityisesti lapsen sosiaalisen kasvun turvaamiseksi.

Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää, millainen vaikutus esikoulussa muotoutuneilla rooleilla (kiusaaja, kiusattu, sivullinen) on kouluikään siirryttäessä. Jatkuvatko roolit samoina vai vaihtuvatko ne ryhmän vaihtuessa? Entä millainen merkitys roolin pysyvyydellä/vaihtuvuudella on lapsen itsetunnon ja sen kannalta, millaiseksi lapsen identiteetti kasvaa? Tutkimuksessa huomioitaisiin varhaiskasvatuksessa annettu tunnekasvatus, itsetunnon vahvistaminen, lasten välinen sosiaalisten suhteiden opettelu sekä vuo-

rovaikutus. Tällainen tutkimus voisi tuoda lisää varmuutta ja keskustelua siitä, kuinka tärkeää on puuttua mahdollisimman varhain kiusaamiseen. Lapsen hyvään kehitykseen ei vaikuta vain hänen sosiaalisuutensa, vaan myös tapa, jolla aikuiset sosiaaliseen lapseen suhtautuvat (Keltinkangas-Järvinen 2010, 38). Tutkimuksessa käsiteltäisiin myös, kuinka päivähoiton työntekijät suhtautuvat erilaisiin (sosiaalinen vs. epäsosiaalinen) lapsiin, miten heidän suhtautumisensa vaikuttaa lapseen ja kuinka aikuinen voisi muuttaa omaa suhtautumistaan.

On olemassa sanonta, että leikki on lapsen työtä. Lapsen tulisi saada toteuttaa itseään leikkien sekä yksin että yhdessä muiden kanssa. Lapsen luontainen tapa käsitellä hänen elämässään tapahtuneita asioita on leikkiminen. Leikkiä havainnoimalla aikuisen on mahdollista huomata lapsen sen hetkiseen elämään vaikuttavia asioita sekä huomata mahdollisia haasteita lapsen vuorovaikutustaitojen kehittämisessä. Milloin lapselle tulee leikkihetkistä taakka ja rasite? Tässä olisikin jälleen tärkeä aihe jatkotutkimukselle.

Nykyään eri kieli- ja kulttuuritaustaisia lapsia ja heidän vanhempiaan on asiakkaina päiväkodissa yhä enenevässä määrin. Maahanmuutto on lisääntynyt viime vuosina, mikä ilmenee maahanmuuttajalasten määrän kasvamisena varhaiskasvatuksessa. Tärkeänä aiheena syrjäytymisen näkökulmasta olisi tutkia kiusaamisen ilmenemistä tilanteissa, joissa kiusaaja ja/tai kiusattu poikkeaa kulttuurillisesti kantaväestöstä. Tarkoituksena olisi selvittää, kuinka päiväkodin henkilöstö käsittelee kiusaamista kyseisissä tilanteissa lasten ja vanhempien kanssa ja minkälaisia keinoja kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisyyn on. Lisäksi selvitettäisiin hyväksi havaittuja keinoja toimia kiusaamistilanteissa sellaisten lasten ja vanhempien kanssa, jotka ovat maahanmuuttajataustaisia ja jotka eivät vielä osaa suomea. Kieliongelmiensa takia kasvatuskumppanuuden toteutuminen voi olla haastavaa (Mahmood 2013). Kuinka tällaisessa tapauksessa työntekijöiden ja vanhempien välinen kasvatuskumppanuus toteutuu? Millaisia jo olemassa olevia keinoja työntekijöillä on kasvatuskumppanuuden toteuttamisessa eri kieli- ja kulttuuritaustaisten vanhempien kanssa?

Pienet lapset ihmettelevät paljon asioita ja sanovat ihmyksiään ääneen. Lasten suhtautuminen asioihin on avarakatseista ja he vielä opettelevat tunnistamaan erilaisuutta. Erilaisuus, kuten vammaisuus, aiheuttaa ihmisten välillä erilaista kohtelua. Vammaisuus

myös lisää riskiä joutua kiusatuksi. Tämän opinnäytetyömme aikana meissä heräsi kiinnostus tutkia vammaisten lasten välistä kiusaamista. Millaisia yhteneväisyyksiä ja eroja on huomattavissa vammaisten ja ei-vammaisten lasten välisellä kiusaamisella? Tutkimuksen avulla pyrittäisiin löytämään keinoja, joilla lapset oppisivat näkemään erilaisuuden rikkautena. Pidemmällä ajalla tarkasteltuna tämä ajattelutapa auttaisi ihmisiä suhtautumaan toisiinsa tasavertaisesti myös aikuisena.

9.3 Prosessin kuvaus ja ammatillinen kasvu

Tämä opinnäytetyö on herättänyt kuluneen vuoden aikana paljon pohdintaa mm. lapsen kasvuun, lapsen identiteetin muodostumiseen, varhaiskasvatukseen, kiusaamisen vaikutukseen, vanhempien hyvinvointiin ja tutkimuksen tekoon liittyvistä asioista. Pohdimme asioita ja teimme oivalluksia erityisesti ammatillisesti, sillä käsittelemämme aihe liittyi niin vahvasti tulevaan työkuvaamme. Pohdimme yksin ja välillä yhdessä muiden kanssa mm. eri asioiden vaikutusta toisiinsa, kuten pienenä lapsena koetun turvattomuuden vaikutusta vuorovaikutuksen kehittymiseen myöhemmin. Joitakin pohdintoja kirjoitimme auki aiemmin mainittuihin mahdollisiin jatkotutkimuksiin. Asioiden yhteneväisyys aiheutti meissä hämmennystä ja jäimme miettimään, miten syvälle lapsen elämään täytyy mennä ennen kuin löytää syyn/syitä lapsen sen hetkisellemme käyttäytymiselle - sillä lapsella on aina jokin syy käyttäytymiselleen. Tutkimuksen myötä kokemamme varhaiskasvatuksen työntekijöiden roolin merkitys sekä kasvatuskumppanuuden että lapsen kasvun osalta korostui entisestään.

Tämä opinnäytetyö on meidän ryhmästämme jokaiselle ensimmäinen tekemämme tutkimus, joten opinnäytetyöhön liittyvät seikat olivat meille uutta. Tutkimuksen alussa perehdyimme tutkimusmenetelmiin ja aineiston keruu- ja käsittelymenetelmiin koulun luentojen ja kirjallisuuden avulla ja kartoitimme näin meidän tutkimuksellemme sopivia menetelmiä. Koimme, että suurin haasteemme koko opinnäytetyöprosessin aikana oli hahmottaa laadukkaan, luotettavan ja oikeaoppisen tutkimuksen sisältö sekä soveltaa tutkimukseen tarvittavia vaatimuksia opinnäytetyöhömme sopivaksi. Tähän ja muihinkin opinnäytetyötämme koskeviin asioihin saimme onneksi tukea muilta opiskelijoilta sekä hyviä neuvoja ja ohjausta ohjaavalta opettajaltamme. Lisäksi pyysimme alan ammattilaisilta yksittäisohjausta mm. tiedonhankintaan, mikä osoittautui hyödylliseksi.

Opimme tutkimuksen aikana monipuolisesti tutkimuksen tekemisestä ja sen soveltamisesta työyhteisön tai aiheesta kiinnostuneiden tutkijoiden käyttöön. Uskomme, että tämän prosessin myötä voimme ryhtyä seuraavan tutkimuksen tekoon aikaisempaa luottavaisemmin mielin.

Teoreettisessa viitekehyksessä pyrimme käsittelemään lapsen sosiaalista kehitystä, kasvatuskumppanuutta ja kiusaamista eri näkökulmista, sillä näin tutkimuksestamme voi hyötyä mahdollisimman moni. Monipuolinen lähteiden käyttö kuten lakiteksti, tutkimukset, tieteelliset artikkelit sekä oppaat ja suunnitelmat rikastuttivat tutkimuksemme sisältöä. Olemme huomanneet, että Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on uudistettu joulukuussa 2014, mutta se otetaan käyttöön viimeistään vuonna 2016. Päädyimme tutkimuksestamme hyödyntämään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden vuoden 2010 versiota, koska olimme aloittaneet käyttämään sitä ennen kuin uusi versio ilmestyi. Lisäksi uskomme, että päiväkodeille on mielekkäintä käyttää heille jo tutuksi tulleen vuoden 2010 versiota.

Lähdemateriaalimme koostuu useilta eri vuosikymmeniltä, koska lasten sosiaalisesta kasvusta ja lasten kesken tapahtuvasta kiusaamisesta on toistaiseksi tehty vähän suomenkielisiä tutkimuksia. Tutkimusten mukaan kiusaamista esiintyy alle kouluikäisten parissa ja kiusaamisen tavat ja muodot eivät poikkea koulukiusaamisesta (Kirves & Stoor-Grenner i.a.a, 7). Edellä mainituista syistä päädyimme hyödyntämään myös koulukiusaamista koskevaa materiaalia. Aikaisempina vuosikymmeninä esim. tyttöjen ja poikien välinen ero fyysisesti ja psyykkisesti on ollut suurempi kuin nykypäivänä, joten voimme nykyisen katsomuksen mukaan kyseenalaistaa samaistumisen joidenkin 80- ja 90-luvun tietoihin. Uskomme joka tapauksessa, että entisajan näkemys ihmisyydestä ja ihmisten välisistä suhteista vaikuttaa vielä nykypäivänäkin ihmisten ajattelutapaan.

Teimme opinnäytetyön kolmen hengen ryhmässä, mikä näin jälkikäteen ajateltuna oli kaikin puolin antoisaa. Kolmen eri paikkakunnilla asuvan opiskelijan yhteinen aikatauluttaminen vaati jokaiselta joustavuutta, kun samaan aikaan osa teki töitä, osa kävi harjoittelua ja jokainen tarvitsi välillä myös lepoa. Nykyaikaista tekniikka hyödyntäen pystyimme saamaan yhteyden toisiimme ilman ylimääräisiä matkustuskuluja. Yhteistyömme sujui moitteettomasti ja jokainen koki prosessiin osallistumisen tasavertaisena. Saimme tukea ja kannustusta toisiltamme, mikä on ehdottomasti tärkeää näin suuritöi-

sen ja pitkäkestoisen prosessin kannalta. Tutkimuksen edetessä ryhmämme tiivistyi ja jokainen löysi oman roolinsa ryhmässä. Lisäksi uskomme, että avoin suhtautuminen toistemme mielipiteille ja ajatuksille rikastutti myös tutkimustamme entisestään. Tulevina lastentarhanopettajan kelpoisuuden omaavina sosionomeina tulemme tarvitsemaan hyviä vuorovaikutus- ja tiimityöskentelytaitoja, joita tämä pitkäaikainen tiimityöprosessi meille antoi.

Nyt, kun opinnäytetyömme on valmis, on jatkon kannalta hyvä pohtia mitä olisimme voineet tehdä toisin. Ensimmäiseksi mieleemme nousee kyselyjen aikaistaminen. Kuu-kautta aikaisempi toiminta olisi voinut tuoda vastauksia lisää, sillä nyt yhteen päiväko-deista jäi kahden viikon sijasta viikko vastausaikaa. Lisäksi lukuvuoden viimeisten viikkojen aikana työntekijät ja vanhemmat alkavat olla ”kesälaitumilla” eivätkä he vält-tämättä jaksaa tai kerkeä muistella kuluneen lukuvuoden tapahtumia. Tutkimukseen osal-listuneiden vanhempien tavoittamisessa ilmeni myös haasteita, sillä heidän lapsensa on kesän jälkeen siirtynyt päiväkodista koulumailmaan. Toiseksi muotoilisimme joitakin kysymyksiä uudelleen ja kysyisimme kohderyhmältä tarkennusta mm. lapsen tempera-mentista ja sosiaalisuudesta sekä sen vaikutuksesta kiusaamistilanteisiin, sillä nyt näi-den yhteys jäi aineiston osalta kaivattua vajaammaksi. Kolmanneksi vähentäisimme Likertin asteikkojen määrää ja painottaisimme kyselyssä avoimia kysymyksiä, sillä saimme vastauksia yllättävän paljon. Tämä toiminta helpottaisi aineiston analysointia-kin.

Tarkoituksenamme oli alun perin verrata työntekijöiden, vanhempien sekä eri päiväko-tien vastauksia. Prosessin keskivaiheella huomasimme kuitenkin, että otannan koko ei olisi riittänyt vertailuun. Vertailu olisi mahdollistanut mm. lastentarhanopettajien ja työntekijöiden näkemysten yhteneväisyyksien ja erojen havainnoinnin. Lisäksi oli-simme voineet saada tarkennusta yksittäisiin päiväkoteihin liittyviin seikkoihin, kuten kuinka moni saman yksikön työntekijöistä koki päiväkodissaan esiintyneen kiusaamista. Aiomme kuitenkin mahdollisesti hyödyntää vertailua seuraavissa tutkimuksissa, sillä vertailemalla eri vastauksia voidaan saada uudenlainen näkökulma tuloksiin.

Varhaiskasvatuslain mukaan päivähoidon tulee tukea koteja lapsen kasvatustehtävissä sekä edistää lapsen persoonallista kehitystä. Lisäksi päivähoidon tulee tarjota lämpimät ja turvalliset ihmissuhteet, monipuolista, lapsen kehitystä tukevaa toimintaa sekä suotui-

sa kasvuympäristö. (Varhaiskasvatuslaki 1973.) Jokainen ryhmästämme tulee todennäköisesti jossain vaiheessa työuraansa työskentelemään varhaiskasvatuksessa, joten meidän tulee myös osata ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen. Saimme mielestämme teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusten tulosten kautta uutta ja erityisesti lapsen kannalta merkittävää tietoa siitä, kuinka tulisi toimia, jotta voisimme tarjota varhaiskasvatusta lain edellyttämällä tavalla. Kuitenkin vasta käytännössä voimme ammattilaisina osoittaa, kuinka oppimamme tieto toimii ja mahdollistuuko tällä tutkimuksella saavutettujen tavoitteiden avulla lapsen laadukas varhaiskasvatus.

Sosionomeina emme ole päteviä työskentelemään lastentarhanopettajana esiopetuksessa. Tällä tutkimuksella selvitimme kiusaamista juuri esiopetusikäisten lasten välillä, sillä esiopetusiässä lapsi on alttiina mallintamaan ja sisäistämään erilaisia vuorovaikutus- ja toimintatapoja. Tutkimuksen tulosten avulla pystymme pohtimaan, kuinka meidän tulisi toimia lastentarhanopettajina, jotta kiusaaminen vähenisi esiopetusikäisten lasten parissa eikä siitä syntyisi negatiivisia vaikutuksia lapsen kasvulle ja kehitykselle. Voimme todeta, että opinnäytetyömme aihe on aina ajankohtainen ja opinnäytetyömme sisältöön ja tutkimuksen tuloksiin on lapsen hyvän ja turvallisen kasvun kannalta syytä palata.

LÄHTEET

- Alasuutari, Maarit 2006. Kulttuuriset kehykset kasvatusvuorovaikutuksessa. Teoksessa Karila, Kirsti; Alasuutari, Maarit; Hännikäinen, Maritta; Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 70–108.
- Alasuutari, Maarit 2010. Suunniteltu lapsuus, keskustelut lapsen varhaiskasvatuksesta päivähoitossa. Tampere: Vastapaino.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten 2010. Viitattu 10.11.2014.
[https://fronter.com/diak/links/files.phtml/545f41232cc17.1075489525\\$781515969\\$/Arkisto/Materiaaleja/Kohti_tutkivaa_ammattikaytanta.pdf](https://fronter.com/diak/links/files.phtml/545f41232cc17.1075489525$781515969$/Arkisto/Materiaaleja/Kohti_tutkivaa_ammattikaytanta.pdf).
- Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen: huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee: puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Harjunkoski, Sirpa-Maija & Harjunkoski, Reino 1997. Kiusanhenki lapsen kengissä? 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Heikkilä, Tarja 2008. Tilastollinen tutkimus. 7. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hyson, Marilou & Taylor, Jackie L 2011. Caring about Caring: What Adults Can Do to Promote Young Children's Prosocial Skills. *Young Children* 66:4, 74-83. Viitattu 2.4.2015.
http://www.naeyc.org/files/yc/file/201107/CaringAboutCaring_Hyson_OnlineJuly2011.pdf.
- Höistad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Suom. Salla Korpela. Helsinki: Kirjapaja.
- Isaacs, William 2001. Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Suom. Maarit Tillman. Helsinki: Kauppakaari.
- Junttila, Niina 2015. Kavereita nolla – Lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.
- Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta: opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. *Oppaita* 63. 6. painos. Helsinki: Stakes.

- Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kekkonen, Marjatta 2012. Kasvatuskumppanuus puheena: varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoidon diskursiivisilla näyttämöillä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Keskinen, Soili & Virjonen, Heli (toim.) 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria i.a.a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan. Viitattu 15.3.2015. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/f67566baf433df4966c958ca428ac7f2/1426327402/application/pdf/12510731/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria i.a.b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan. Viitattu 15.3.2015. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/85cac77aaa0ce1b3e1fbae5703520e2c/1445854192/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>.
- Korhonen, Merja 2006. Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Karila, Kirsti; Alasuutari, Maarit; Hännikäinen, Maritta; Nummenmaa, Anna Raija; Rasku-Puttonen, Helena (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 51–69.
- Laaksonen, Vilja 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmässä. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 27.2.2015. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42805/978-951-39-5564-9_vaitos25012014.pdf?sequence=1.
- Laine, Kaarina & Tallo, Johanna 2002. Interventiomallin kehittelyä päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen. Kasvatus 33 (2), 148–159. Viitattu 8.3.2015. Saatavissa <http://nelliportaali.fi>, Elektra-aineisto.

- Levine, Emily & Tamburrino, Melissa 2014. Bullying Among Young Children: Strategies for Prevention. *Early Childhood Education Journal* 42:271-278. Viitattu 25.5.2015. Saatavissa <http://nelliportaali.fi>, EBSCO Academic Search Premier -aineisto.
- Mahmood, Sehba 2013. First-Year Preschool and Kindergarten Teachers: Challenges of Working with Parents. *School Community Journal*, 23:2, 55-86. Viitattu 13.4.2015. Saatavissa <http://nelliportaali.fi>, ERIC Education Resources Information Center -aineisto.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.a. Kiusaamisen seuraukset. Viitattu 11.11.2015. <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/kiusaamisen-seuraukset/>.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto i.a.b. Sosiaalisten taitojen kehitys. Viitattu 11.11.2015. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/6_7-vuotias/sosiaaliset_taidot/.
- Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus: dialoginen asiakastyö. Studioso. Helsinki: Edita.
- Nummenmaa, Anna Raija & Karila, Kirsti 2011. Ammatilliset keskustelut varhaiskasvatuksessa. Helsinki: WSOY.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2009. 1.-4. painos. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Olweus, Dan 1992. Kiusaaminen koulussa. Suom. Maija Mäkelä. Helsinki: Otava.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Perusopetuksen laatukriteerit: perusopetuksen, perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatukriteerit. Uudistettu painos. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:29. Viitattu 2.9.2015. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm29.pdf?lang=fi>.
- Opetushallitus 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Viitattu 4.11.2014. http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf.

- Opetushallitus & Suomen vanhempainliitto 2007. Laatua kodin ja koulun yhteistyöhön. Viitattu 2.9.2015.
http://www.oph.fi/download/115274_laatua_kodin_ja_koulun_yhteistyohon.pdf.
- Penttilä, Eeva 1994. Turvallinen koulu. Juva: WSOY.
- Perusopetuslaki 1998. 628/21.8.1998. Finlex - Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 29.9.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.
- Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena (toim.) 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Repo, Laura 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Roland, Erling 1984. Kiusanteosta toveruuteen. Suom. Kirsti Manninen ja Maija-Liisa Zetterberg. Helsinki: Otava.
- Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen: kohti tehokkaita toimintamalleja. 2. uudistettu painos. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salo, Saara 2006. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.). Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. 3. painos. Helsinki: WSOY, 44–77.
- Siljamäki, Tuija 2012a. Haastan sinut haastamaan minut. Lastentarha. 12 (3), 42–43.
- Siljamäki, Tuija 2012b. Tunnen, olen siis olemassa. Lastentarha. 12 (3), 40–41.
- Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2. tarkistettu painos. Oppaita 56. Helsinki: Stakes.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Valli, Raine 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II . Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 100–112.
- Varhaiskasvatuslaki 1973. 36/19.1.1973. Finlex - Lainsäädäntö. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 29.9.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>.
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

LIITE 1: Saatekirje esiopetusryhmän työntekijöille

Hei, esiopetuksen työntekijä!

x.x.2015

Olemme kolme sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta, Pieksämäen yksiköstä. Suoritamme opinnoissa lastentarhanopettajan kelpoisuuden. Teemme opinnäytetyönä tutkimusta esiopetusikäisten lasten välisestä kiusaamisesta päiväkodissa työntekijöiden ja vanhempien näkökulmasta. Kartoitamme kolmen eri paikkakunnan päiväkodin työntekijöiden ja esiopetusikäisten lasten vanhempien tapaa suhtautua esiopetusikäisten lasten väliseen kiusaamiseen. Tavoitteena on selvittää millä tavoin ja kuinka paljon kiusaamista päiväkodeissa esiintyy, sekä millaisia kokemuksia päiväkodin henkilöstöllä ja esiopetusikäisten lasten vanhemmilla kiusaamisesta on. Tutkimuksen yleisenä tarkoituksena on löytää uusia, käytännöllisiä keinoja ennakoida päiväkodissa tapahtuvia kiusaamistilanteita sekä puuttua niihin ja näin ollen ehkäistä mahdollista koulukiusaamista. Tavoitteena on selvittää kasvatuskumppanuuden merkitystä kiusaamistilanteissa, sillä kodin ja päiväkodin yhteistyön kautta tulisi luoda kaikille turvallinen ja mukava päivähoito.

Ohessa oleva kyselylomake on tarkoitettu Teille, **esiopetuksen työntekijä**. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu Webropol-nettilinkin kautta, päiväkodin Wilmassa. Nettilinkki aukeaa [viikonpäivä] x.x.2015 klo x ja sulkeutuu [viikonpäivä] x.x.2015 klo x.

Huomioitahan, että vastausaikaa on kaksi viikkoa!

Vastaamalla kyselylomakkeen kysymyksiin rehellisesti autatte meitä saamaan mahdollisimman hyödyllistä ja käytännönläheistä aineistoa opinnäytetyömme tutkimukseen. Vastaukset käsitellään anonyymisti ja luottamuksellisesti eikä vastaajia, päiväkoteja tai paikkakuntia voida tunnistaa.

Kiitos ajastanne!

Ystävällisin terveisin,
Henna Häkkinen
Amanda Suonio
Helinä Syrjä

Tarvittaessa voitte ottaa yhteyttä,
henna.hakkinen@student.diak.fi
amanda.suonio@student.diak.fi
helina.syrja@student.diak.fi

LIITE 2: Saatekirje esiopetusikäisten lasten vanhemmille

Hei, esiopetusikäisen lapsen vanhempi!

x.x.2015

Olemme kolme sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta, Pieksämäen yksiköstä. Suoritamme opinnoissa lastentarhanopettajan kelpoisuuden. Teemme opinnäytetyönä tutkimusta esiopetusikäisten lasten välisestä kiusaamisesta päiväkodissa työntekijöiden ja vanhempien näkökulmasta. Kartoitamme kolmen eri paikkakunnan päiväkodin työntekijöiden ja esiopetusikäisten lasten vanhempien tapaa suhtautua esiopetusikäisten lasten väliseen kiusaamiseen. Tavoitteena on selvittää millä tavoin ja kuinka paljon kiusaamista päiväkodeissa esiintyy, sekä millaisia kokemuksia päiväkodin henkilöstöllä ja esiopetusikäisten lasten vanhemmilla kiusaamisesta on. Tutkimuksen yleisenä tarkoituksena on löytää uusia, käytännöllisiä keinoja ennakoida päiväkodissa tapahtuvia kiusaamistilanteita sekä puuttua niihin ja näin ollen ehkäistä mahdollista koulukiusaamista. Tavoitteena on selvittää kasvatuskumppanuuden merkitystä kiusaamistilanteissa, sillä kodin ja päiväkodin yhteistyön kautta tulisi luoda kaikille turvallinen ja mukava päivähoito.

Ohessa oleva kyselylomake on tarkoitettu Teille, **esiopetusikäisen lapsen vanhempi**. Kyselyyn voi vastata toinen vanhemmista, vanhemmat yhdessä tai molemmat vanhemmat erikseen. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu Webropol-nettilinkin kautta, päiväkodin Wilmassa. Nettilinkki aukeaa [viikonpäivä] x.x.2015 klo x ja sulkeutuu [viikonpäivä] x.x.2015 klo x.

Huomioitahan, että vastausaika on kaksi viikkoa!

Vastaamalla kyselylomakkeen kysymyksiin rehellisesti autatte meitä saamaan mahdollisimman hyödyllistä ja käytännönläheistä aineistoa opinnäytetyömme tutkimukseen. Vastaukset käsitellään anonyymisti ja luottamuksellisesti eikä vastaajia, päiväkoteja tai paikkakuntia voida tunnistaa.

Kiitos ajastanne!

Ystävällisin terveisin,

Tarvittaessa voitte ottaa yhteyttä,

Henna Häkkinen

henna.hakkinen@student.diak.fi

Amanda Suonio

amanda.suonio@student.diak.fi

Helinä Syrjä

helina.syrja@student.diak.fi

LIITE 3: Kiusaamiskysely esiopetusryhmän työntekijälle

Kiusaamiskysely esiopetusryhmän työntekijälle

Tällä kyselylomakkeella pyrimme selvittämään millä tavoin ja kuinka paljon kiusaamista esiopetuksessa esiintyy sekä millaisia kokemuksia vanhemmilla on esiopetusikäisten kiusaamisesta ja kasvatuskumppanuuden toimivuudesta. Kasvatuskumppanuudella tarkoitamme kasvatushenkilöstön ja vanhempien välistä yhteistyötä. Kyselymme koskee esiopetusta, mutta mikäli ryhmässäsi on myös päivähoidossa olevia lapsia, voit vastata lisäksi päivähoidon näkökulmasta. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Tähdellä (*) merkityt kysymykset ovat pakolliset.

1. Työskentelettekö esiopetuksessa *

- lastentarhanopettajana
 lastenhoitajana
 avustajana
 muu, mikä? _____

2. Kuinka kauan olet työskennellyt esiopetuksessa? *

- alle 1 vuotta
 1-3 vuotta
 3-5 vuotta
 yli 5 vuotta

3. Kuinka kauan olet työskennellyt päivähoidossa? *

- alle 1 vuotta
 1-3 vuotta
 3-5 vuotta
 yli 5 vuotta

4. Miten määrittelette kiusaamisen eli mitä lasten parissa tapahtuva kiusaaminen mielestäsi on?

5. Onko esiopetusryhmässänne esiintynyt kiusaamista viimeisen vuoden aikana? *

Kyllä

Ei (jos vastasit ei, siirry kohtaan 8.)

6. Mitä ja millaista kiusaaminen on konkreettisesti ollut?

7. Millaisissa tilanteissa kiusaamista on esiintynyt?

8. Kasvatuskumppanuus *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kasvatuskumppanuus toimii esiopetusikäisten lasten vanhempien kanssa hyvin					
Kiusaamistilanteissa on yhdessä vanhempien kanssa keskustellen pystytty etsimään tilannetta helpottavia ratkai-					

suja					
Varhaiskasvatuskeskustelut ovat tärkeää yhteistyömuoto kasvatuskumppanuuden toteutumisen kannalta					

9. Ryhmätoiminta *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Lasten ryhmäkoot ovat sopivat					
Lasten ryhmissä on tarvittava määrä henkilökuntaa					
Lapsi saa itse valita, osallistuuko hän ohjattuun ryhmäleikkiin					
Lapsilla on päivähoidon aikana mahdollisuus leikkiä yksin					
Lapsilla on päivähoidon aikana mahdollisuus vapaaseen leikkiin					
Lapsi saa valita leikkikaverinsa itse					
Lapsiryhmässäni on myönteinen ja kannustava ilmapiiri					

10. Kiusaaminen *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa

Poikien kiusaamiseen puututaan tyttöjä herkemmin					
Pojat käyttävät tyttöjä enemmän suoraan (lyöminen, potkiminen) kiusaamista					
Tytöt käyttävät poikia enemmän epäsuoraan (juoruilu, leikistä pois sulkeminen) kiusaamista					
Kiusaaja on aina joiltakin ominaisuuksiltaan kiusattua vahvempi					
Kiusatulla on huono itsetunto					
Kiusaaja ja kiusattu saavat yhtä paljon tukea ja turvaa kiusaamistilanteissa					
Kiusaamisen ehkäisy arjessamme on tavoitteellista toimintaa					
Kiusaamiseen puututtaessa otetaan huomioon lapsen yksilöllisyys					

11. Kuinka käsittelet kiusaamista lapsiryhmässäsi? *

12. Kuinka menettelet pitkään jatkuneissa, ”vaikeissa” kiusaamistilanteissa? *

13. Onko lasten parissa tapahtuva kiusaaminen mielestänne muuttunut, lisääntynyt tai vähentynyt? Kerro, millaisia havaintoja olet tehnyt. *

14. Mitä muuta haluaisit mainita, jotta lasten parissa tapahtuva kiusaaminen saataisiin vähenemään?

KIITOS VASTAUKSESTANNE! ☺

LIITE 4: Kiisaamiskysely esiopetusikäisen lapsen vanhemmille

Kiisaamiskysely esiopetusikäisen lapsen vanhemmille

Tällä kyselylomakkeella pyrimme selvittämään millä tavoin ja kuinka paljon kiisaamista esiopetuksessa esiintyy sekä millaisia kokemuksia vanhemmilla on esiopetusikäisten kiisaamisesta ja kasvatuskumppanuuden toimivuudesta. Kasvatuskumppanuudella tarkoitamme kasvatushenkilöstön ja vanhempien välistä yhteistyötä. Kyselymme koskee esiopetusta, mutta lapsenne osallistuessa myös päivähoitoon, voitte vastata lisäksi päivähoiton näkökulmasta. Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 15 minuuttia. Tähdellä (*) merkityt kysymykset ovat pakolliset.

1. Lapsenne osallistuu *

- Esiopetukseen
 ja päivähoitoon

2. Miten määrittelette kiisaamisen eli mitä lasten parissa tapahtuva kiisaaminen mielestänne on? *

3. Onko lapsenne ollut mukana kiisaamistilanteissa / -tilanteissa esiopetuksessa? *

- Kyllä
 Ei (jos valitsitte ei, siirrykää kohtaan 6.)

4. Millainen rooli lapsellanne on ollut kiisaamistilanteissa / -tilanteissa? Voitte valita useamman vaihtoehdon.

- Kiisaaja
 Uhri

- Sivullinen
- muu, mikä? _____

5. Mitä kiusaamistilanteessa / -tilanteissa on tapahtunut ja millainen se on mielestänne ollut?

6. Kasvatuskumppanuus *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kasvatuskumppanuus toimii esiopetuksen työntekijöiden kanssa hyvin					
Keskustelu on helppoa lasta koskevissa asioissa esiopetuksen työntekijöiden kanssa					
Esiopetuksen työntekijät tiedottavat vanhemmille riittävän hyvin kiusaamistilanteista					
Kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa saa riittävästi tukea ja siitä on mahdollista keskustella esiopetuksen työntekijöiden kanssa					
Varhaiskasvatukseen liittyvät keskustelut ovat tärkeä yhteistyömuoto kasvatuskumppanuuden toteutumisen kannalta					

7. Esiopetuksen sisältö *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Lapsenne ryhmässä lasten lukumäärä on sopiva					
Lapsenne ryhmässä on tarvittava määrä henkilökuntaa					
Lapsenne lähtee esiopetukseen mielellään					
Esiopetuksen jälkeen lapsenne on hyväntuulinen					
Lapsenne puhuu esiopetuksesta kotonaan					
Lapsellanne on esiopetuksessa kavereita					
Lapsenne viettää aikaa muiden esiopetusryhmäläisten kanssa myös vapaa-aikanaan					

8. Kiusaaminen *

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kiusaamiseen tulisi puuttua mahdollisimman varhain					
Esiopetuksen työntekijät puuttuvat riittävästi kiusaamiseen					
Esiopetuksen työntekijät pyrkivät					

vät toiminnallaan ehkäisemään kiusaamista					
Esiopetuksen työntekijöillä on yhteneväinen linjaus kiusaamiseen puututtaessa					
Esiopetuksesta saamassanne kirjallisessa materiaalissa käsitellään kiusaamista					

9. Onko lasten parissa tapahtuva kiusaaminen mielestänne muuttunut, lisääntynyt tai vähentynyt? Kertokaa, millaisia havaintoja olette tehneet. *

10. Kuinka toivoisitte päiväkodissa meneteltävän pitkään jatkuneissa, ”vaikeissa” kiusaamistilanteissa? *

11. Mitä muuta haluaisitte mainita, jotta lasten parissa tapahtuvaa kiusaamista saataisiin vähennettyä?

KIITOS VASTAUKSESTANNE! ☺